

KAFKASYA

(DER KAUKASUS)

Millî İstiklâl Mefkûresini Yayar Aylık Mecmua

Mes'ul Müdür: A. KANTEMİR

No. 15

Ekim 1952

Fiah DM 1.—

İçindekiler:

Türk-İngiliz dostluğu ve müdafaa meseleleri	1
Vezirî Necî Bey	M. E. Resulzade . 5
Her şeyden önce — millî istiklâl	Mirza Bala . . . 7
Vatanım	M. Dağlı . . . 10
İsmail Bey Gaspıralı kim idi?	Kemal Ortaylı . . 13
Azerbaycan'da fikir hareketleri	S. Tekiner . . . 17
Kahraman Kazan şehri	Ubeydullahoğlu . 20
Rus emperyalizmi ve sulh	M. H. Türkekul . 24
Matbuata bir nazar	27
Muhtelif haberler	31

MÜNCHEN

Kafkasya

(Der Kaukasus)

Millî İstiklâl Mefkûresini Yayar

Aylık Mecmua

Her ay üç dilde çıkar:

Türkçe, İngilizce ve Rusça

Mes'ul Müdür: A. KANTEMİR

Idarehane adresi: München 8, Steinstr. 40

2 nci yıl

Ekim 1952

No 15

Türk-İngiliz dostluğu ve müdafaa meseleleri

Büyük Britanya hükümetinin davetlisi olarak Ekim ayının ortalarında Londrayı ziyaret eden Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Londradaki beş günlük ikametleri esnasında, eski dostlar gibi, gayet samimi ve dostane bir kabul gösterildi.

Adnan Menderes ile Fuat Köprülü Kraliçe II nci Elizabeth tarafından kabul edildiler ve büyük bir samimiyetle karşılandıkları Avam Kamarası müzakerelelerinde bulundular. Ayrıca, Başbakan Çörcil'in hususî ikametgâhında şereflerine büyük bir kabul resmi yapıldı.

Ankara radyosunun haber verdiğine göre, Türk bakanlarının Londra ziyareti her iki hükümetin halihazırdaki umumî meseleler hakkında müdavele-i eikârda bulunmaları arzusundan ileri gelmekte ve her hangi muayyen bir meselenin müzakere ve imzalanması gibi hususî bir maksadı taşımamaktadır.

Mamaî, uzun bir inkitadan sonra İngiltere ile genç Türkiye Cumhuriyeti arasındaki an'anevî Türk-İngiliz dostluğunu iade eden bu ziyaret, esas itibarile Yakın ve Orta Doğu müdafaa meselelerine temas etmekte ve şüphesiz, bu memleketler ile sıcak denizlere karşı rus tecavüzünün yolları üzerinde bulunan, Kafkasya için de hayatî ehemmiyeti haiz bulunmaktadır.

Şunu da ilâve etmek lâzımdır ki, mazide Kafkasyaya büyük bir alâka gösteren ve Sovyet tarihçileri tarafından kaba bir şekilde tahrif edilen tarihimizde (*) silinmez izler bırakan İngiltere ile Türkiyenin tarih ve karşılıklı münasebetlerinde ibret verici bir çok misaller mevcuttur.

Bundan yüz küsur yıl evvel (1844 de) I nci Nikola, aynı Londrada Kraliçe Viktoryayı ziyaret ederek "hasta adam" ilân ettiği Osmanlı imparatorluğunun taksimî meselesini ileri sürmüştü. Mütekebbir Çarın, kendi geniş imparatorluğunda, muhtelif istikametlerde hazırladığı ve tatbik ettiği bir "seri tecavüzlerini" dikk-

*) Aynı nüshada Smirnovın «Kafkasyada müridizm ve Şamil hareketinin irtical mahiyeti» kitabına bak.

katle takip eden basiretli ve ihtiyatlı İngiliz devlet adamı Palmerston Çarın bu teklifini reddetti ve böylelikle Osmanlı imparatorluğunu kurtardı. Şunu da ilâve etmek lâzımdır ki, Palmerston, aynı zamanda, kudretli ve zalim "Avrupa jandarması" I nci Nikola ordularının darbeleri altında inleyen Kafkasya, Lehistan ve Macaristan istiklallerinin hararetili taraftarı bulunuyordu.

İngilterenin Kırım savaşında (1853-56) Türkiyenin yanında yer alması ve diğer bir çok tarihi olaylar Türk-İngiliz dostluğuna delâlet etmektedir. Bu dostluktan da maksat, her şeyden evvel Türkiye ve İranı tehdit eden rus tecavüzüne karşı mukayemet birliği temin etmektir. Tehlike o kadar büyük idi ki Çar ordusunun Kafkasyayı istilâ hâdisesini duyan bir ecnebi diplomat "şimdi sıra Türkiye ve İranıdır" diye bağırıyordu. Rus tehlikesi o zamandan bugüne kadar, hakikaten, bu memleketter üzerinde Damoklesin kılıcı gibi sallanmaktadır.

Türk-İngiliz münasebetleri "hasta adam"ın ölümüne sebep olan birinci dünya savaşında bulundu. Osmanlı imparatorluğu parçalandı ve büyük devletler tarafından taksim edildi. Bu meyanda "küçük Asyadaki haklarına" hüsmen Yunanistan'a da aslan payı ayrıldı. Fakat, ayaklanan Türk milleti bu kararın tatbikine mani oldu ve bir defa daha imparatorluklar ve rejimler yıkılsa da halklar yaşar diye eski bir hakikatı ispat etti.

Mustafa Kemal'in önderliğinde Yunanistanla amansız bir savaş başladı. Bu savaş sırasında, hâlâ birinci büyük savaşın tesiri altında bulunan Lloyd George ateşli nutuklarının birinde "Türkler, geldikleri yere, Altaya dönmelidirler" demişti. Bununla beraber, Yunanlılar mağlûp oldu ve Türkiyenin kalbi Ankarada Cumhuriyet kuruluncaya kadar boşu boşuna bir çok kan akıtıldı.

Basiretli ve dâhî Atatürk çok geçmeden, Türkiye Cumhuriyeti başkanı sıfatıyla ilk olarak dostluk elini Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavyaya uzattı. Balkan paktının aktinden evvel cereyan eden bir konferansta, Balkan memleketterinin mümessillerini dostluğa ve işbirliğine davet eden Atatürk şöyle demişti: "Biz Türkler ve siz Balkanlılar, hepimiz, Osmanlı imparatorluğundan aynı derecede ızdırıp çıktık."

Bugün, vaktiyle Atatürk tarafından atılan temel üzerinde, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasındaki bağ, işbirliği ve müsterek müdafaa için yeniden tesis edilmiş bulunmaktadır. Yine reel politika esasları üzerinde, bugün Times nehri kıyısında samimi bir karşılaşma ile neticelenen Türkiye ile İngilterenin arasındaki dostane münasebetlerin yeniden kurulmasına Atatürk henüz hayatta iken başlanmış bulunuyordu.

Türkiyenin iştirak etmediği ikinci dünya savaşının hemen akabinde yeni arazi istilâları ve bir sıra devletlerin kendine tâbi etmek suretille serhoş olan Sovyet diplomasisi Türkiye'yi de kendisine ram etmek teşebbüsünde bulundu. Fakat Türkiye, menfaat ve hükümlanlığın aykırı her türlü Sovyet taleplerini kesin olarak reddetti. Türkiye ve dünya sükûneti için tehlikeli bir vaziyet hasıl oldu. Truman'ın Türkiye ve Yunanistan'a yardımı derpiş eden malûm doktrinıyla Amerika Birleşik Devletlerinin müdahalesi, bu tehlikeli durumu nisbeten hafifletti.

O zamandan beri, Birleşmiş Milletler anayasasının dünya müdafaası hususundaki prensiplerine ve ruhuna uygun olarak, Türkiyenin Amerika ve Batı Demokrasi-

leriyle işbirliği başladı. Türkiye, Birleşmiş Milletler bayrağı altında Koredeki komünist tecavüzüne karşı mücadeleye iştirak etti ve Atlantik Birliğine girdi.

Türk erlerinin Korede kahramanca hareketleri ve NATO'nun askeri otoritelerinin Türkiye'yi yakından tanımaları sayesinde, Türkiye'nin kudret ve ehemmiyeti dış dünyanın nazarında iyice anlaşılmış oldu.

Türkiyede, Kafkasya hududuna kadar, tetkik seyahatlarında bulunan general Ridgway, mareşal Montgomery, amiral Mc Cormick ve diğerleri, Türkiye ve ordusu hakkında en iyi intibalar edinmiş bulunuyorlar. Türkiye'nin ehemmiyeti hakkında bir hüküm vermek için, general Ridgway'nin Parise geldiği zaman basın mensuplarına verdiği beyanatı hatırlamak kâfidir. General, beyanatında şöyle demişti: "Atlantik Birliğine dahil ondört devlet ordularının hiç birisi Türk ordusundan yüksek değildir."

Çağdaş Türkiye'nin milletlerarası itibarı bununla tayin edilmektedir. "Manchester Guardian" gazetesinin diplomatik muhabiri de şöyle yazıyor: "Türkiye'nin istikbalde oynayacağı rol, bugün oynadığı rolden çok daha büyük ve ehemmiyetlidir. Çünkü Türkiye Batı ile Müslüman Doğu arasında bir köprü teşkil etmektedir."

Başbakan Adnan Menderes'in Londrada basın mümessillerine verdiği izahattan anlaşıldığına göre, Türkiye'yi en fazla meşgul eden Doğunun müdafaası ve Orta Doğu Komutanlığı meseleleridir. Türkiye'nin karşısında iki esaslı mesele vardır: Batıda Balkan ve Doğuda, İngiltere'nin de menfaati bulunan Yakın ve Orta Doğu ile bağlı Asya cephelerinin savunması.

Balkan tarafındaki müdafa meselesi, geçenlerde, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında yapılan sıkı bir anlaşma ile halledilmiş bulunmaktadır. Fakat, Asya hudutlarındaki müdafa vaziyeti tatmin edici değildir ve Türkiye bu husustaki endişesini gizlememektedir. Türkiye hükümetinin fikrine göre Doğunun müdafaası Kafkasya ve Kuzey İranda teşkil edilmelidir. 2500 kilometre uzunluğundaki Sovyet-İran hududu kâfi derecede muhafaza altına alınmamıştır ve İranın bugünkü iç durumu da nazara alındıkta Türkiye ve Doğunun diğer memleketleri için bu hal büyük bir tehlike teşkil etmektedir.

Adnan Menderes'in Londrada basın mümessillerine verdiği izahatta işaret ettiğine göre, Londra görüşmelerinde, İngiltere hükümeti erkânıyla bütün meselelerde "tam mütabakat" hasıl olmuştur. Diğer bir tabirle Orta Doğunun bu muazzam "deliğini" biran evvel kapatmak için müdafa tertibatının Kafkasya ve Kuzey İranda kurulmasına ve acele olarak tahakkuk ettirilmesine dair Türk noktai nazarının kabul edilmiş olduğunu düşünmek yerinde olur.

Bununla alakalı olarak, Batı ile Doğu arasında kilit vaziyetinde bulunan Türkiye'nin uhdesine, müşterek müdafaaya Arap dünyası ile İranın celbini temin etmek gibi büyük ve çetin bir tavassut rolü düşmektedir. Bahusus ki, Orta Doğu müdafaası meselesi hakkında daha Ekim ayının başında Acheson'ın New York'ta basın mümessillerine verdiği beyanattan anlaşıldığına göre, Arap devletlerinin muvafakati alınmadıkça, Amerika, Orta Doğu müdafaası meselesi teşebbüsünden kaçınmakta olduğunu bildirmiştir.

Bir taraftan iç (Mısır, Suriye, Lübnandaki hâdiseler), diğer taraftan dış (Sovyet diplomasisinin tazyiki ve bazı Arap devletlerinin İngiltere ile anlaşmazlıkları) sebepleriyle izah edilen Arap devletlerinin tereddütlerinin Türkiye'nin tavassutu ile ortadan kalkacağına dair meydanda bir çok emareler mevcut olduğunu düşünmek doğru olur.

Türk-İngiliz müzakereleri hakkında büyük Mısır gazetesi "El Mısri"nin yazdığına göre, Orta Doğu müdafaası hususunda Türk Başbakanı Adnan Menderesin ifade ettiği fikirler "Mısır ve diğer Arap devletlerinin fikirlerine tamamen uygundur. Eğer Türkiye bu müdafaanın başına geçerse, Arap memlekelleri Türkiye'nin tarafında yer alacaklar ve böylelikle hakiki bir müdafa blok kurulmuş olacaktır." Mısır gazetesinin bu mülâlaası tamamen hakikate uygundur, çünkü bugünkü Türkiye ile sabık Osmanlı imparatorluğundan ayrılan Arap memlekelleri arasında sıkı işbirliğine ve dostluklarına mani olacak hiç bir şey yoktur.

Orta Doğu müdafaası sisteminin en zayıf noktasını İran teşkil etmektedir. İranla İngiltere arasındaki petrol ihtilâfı o kadar karışık bir hale gelmiştir ki, Foreign Office geçenlerde İran hükümetinden, Büyük Britanya ile İran arasındaki diplomatik münasebetlerin kesildiğine dair nota almıştır. Bütün hü. dünyada büyük bir teessür ve endişe uyandıran bu buhran, vaziyeti büsbütün karıştırmış ve İranın müşterek müdafaası sistemine iştirakini frenlemiştir. Bu vaziyet aynı zamanda Sovyetlere, yeni propaganda ve tahripkâr faaliyet yapmalarına imkân vermiştir.

Bu hâdisede de Türkiye'nin tavassutu, tabii Amerika ile birlikte, Londra ile Tahran arasındaki buhranın müşkülâsız halline yardım edebilir. Ayrıca bu hususta, en büyük Müslüman devleti olmak itibarıyla ve Doğunun müdafaasında müşterek menfaati bulunan Pâkistanın da kendi nüfuzunu kullanacağını düşünmek yerindedir.

Tarihten aldığımız tecrübeler gösterdi ki, Sovyet hükümetinin halklar için iddia ettiği kurtuluş rolü hiç bir suretle tahakkuk etmemiştir. Bilâkis, Sovyet nüfuzu altına düşen milletler için bu hal ölüm tehlikesi teşkil etmektedir. Esaret zincirlerine vurulmuş bulunan Kafkasya, Türkistan ve diğer memlekellerin misalleri, komşu Doğu devletleri için yeter derecede bir ihtar teşkil eder.

Atlantik Birliği devletlerinin başında bulundukları müşterek müdafaaya iştirak etmekten içtinap eden her hangi bir devletin bu hareketi, esaret altına düşmüş bulunan milletlerin ızdırabını uzatmakta ve dünya hâkimiyetine yelleyen Sovyet emperyalizmi menfaatine hizmet etmektedir.

Vezirli Necef Bey

"Amerikanın Sesi" radyosu muhterem Mehmed Emin Resulzade'nin aşağıdaki makalesini yayınlamıştır. Azeri lehçesiyle yayınlanan bu makalenin şivesini aynen muhafaza ediyoruz.

Bundan 26 il evvel, 9 iyul 1926 da Azerbaycan'ın meşhur dram yazarlarından Vezirli Necef Beg merhum olmuştur.

Muasır Azerbaycan edebiyatını kuran büyük dramaturg Mirza Fetali Ahundzade'den sonra, Necef Beg, Azerbaycan'ın ikinci dramaturgudur. 1854 nci ilde Şuşa şehrinde dünyaya gelmiştir. İbtidai təhsilini Karabağda, orta təhsilini Bakı'de, ali təhsilini de Maskva'da görmüştür.

1878 de Dilican gesebesinde meşebegliğine təyin olunan Necef Beg bu vazifede 15 il kalmışdır. Sonra, 1895 nci ilde Bakı'ye gelmiş; burada bir neçe il hukuk ilmi ile meşgul olmuş ve advokatlık şahadətnamesi almışdır.

1901 ci ilde Bakı Belediye Meclisine aza ve katip seçilmiş; sonra da Şehir mearif işleri müdirinin müavini olmuşdır.

Daha Bakı orta mektebinde ohurken edebiyatla meraklanan Vezirli Necef Beg, müellim ve üstadı Hesən Bey Zerdabi'nin delaletiyle Mirza Fetali Ahundzade'nin eserlerini görmüş ve bunlar onun üzerinde derin bir təsir bırarmışdır.

Gene Hesən Begin təşvigiyle orta mektebin son sınıfında ohuyan, o zaman ki təbirlə, müsəlman şagirdlerinden bir grup Mirza Fetali'nin "Sergüzeşt-i Han-Lenkeran" komedyasını, 1873 nci ilin Nəruz bayramında səhnəyə koyarkən, Necef Beg, bu piyesde, bir neçe ay sonra da cəmi şəkildə oynanan "Hacı Kara"da arvad rollarını müvəffəkiyyətlə oynamışdır. O zamanlarda kızların səhnəyə çıhmaları caiz degildi.

Allahvergisi bir istidat və müşahədə gəbiliyyətinə malik olan Necef Beg, Dilicandaki 15 illik meşebegliği, Bakı'de Şehir işlerinde gördüğü təcrübə, və bir advokat sifətiylə meişəti ətrafı suretlə tanımak sayəsində içində yaşadığı mühiti kökindən ögşenebilmişdi. Azerbaycan cəmiyyətinin bütün eger-eksiklərini bilirdi.

Mirza Fetali'den nümunə və ilham alan Necef Beg teatr piyesləri yazmağa başlayır. Mearifçilik ruhi ilə geydettigimiz təcrübə və müşahədələr bu işde ona böyük bir müvəffəkiyyət təmin edirlər: az zamanda Necef Beg bir sıra degerli eserlər yazır.

Necef Begin beş-altı piyesini bir cild içində toplıyan "Asar-ı Necef bey" kitabı 1903 de nəşrolunmuşdur. Elli ili aşan ədəbi həyatında Necef Beg 16 geder eser yazmışdır. Bunlardan ən meşhur və əhəmiyyətli olanı "Müsibət-i Fehreddin" tragedyası ilə "Pehlivan-i Zamane" komedyasıdır.

1895 de yazdığı "Müsibət-i Fehreddin" dramıylə, Necef Beg, Azerbaycan edebiyatında tragedya janrının binasını koymuşdur. Edibin bütün eserlərində veridilen mearifçilik fikri bu eserində böyük bir küvvətlə canlandırılmışdır. Burada terekkişeven gənc Azerbaycan neslinin feodal kuruluşdan ayrılmak istemiyən eski neslə karşı mübarizəsi təsvir olınır. Avropa'da təhsil gördikdən sonra memləketinə dönen Fehreddin, mühitin gerilligine, cəhəletinə, zülm və təzvik sistemine karşı mübarizəyə atılır. Eski usulları kaldırmak, azadlıq temellərinə dayanan yeni bir cəmiyyət yarat-

mak istiyir. Kentçilerin haline kalır, helk için mektep ve hestehane açır, enane haline gelmiş gangütme adeti aleyhinde mübarize aparır. Fekat bütün bu savaşlarında yap yalgız kalan Fehreddin bedbinliğe düşür ve nehayet mağlub olur; meyusluk içinde ölür. Yazıcı, gehremanının başına gelen felaket-i yürek ağrısıyla tesvir edir; onun gerçekleşmeyen yüksek ideallerına heyifsilenir.

Necef Beg bu tragedyada helgin dosti Fehreddine zidd köhne heyat ve gedim adetlerin geddâr terefdarı Rustam beyi çıkarır. Rustam bey koçılarının eliyle adam öldürür; çar hakimlerine rüşvet verib, düşmenlerini Sibiryaya sürdür; cevan kızları cehren öz oğullarıyla evlendirir ve katledilmiş oğlu Reşid'in intigamını almak için hiç bir zorbalıktan ve vehşilikten çekinmiyeceğini iftiharle söylüyir.

1898 de yazılan "Pehlivan-i Zaman" komedyasında, Büyük dramaturg Fehreddin'in eksi, bambaşka bir tip tesvir edir. Burada bir advakat tipi var. Bu, neft şehri Baki'de kaynaşan iş alemini özünün hisis menfecetleri için istifade edir. Advakatın bir sürü dellalları vardır. Bunların peşesi evvelce neft öğürlemekdi. Komedyanın başgehremanı Aslan bey bu pehlivanların vasitesiyle Azerbaycanlı kentçilerin yerlerini hiç bahasına satın alarak, büyük kıymetler muqabilinde ecnebilere satır. Milli servete verdiği büyük zarar ve zivandan sonra Aslan bey pehlivanlarını bırakıb Avrupa'ya kaçır.

Fehreddinleri candan söven Necef Beg, Zaman Pehlivanlarını ket'iyen sevmir; onlardan nefret edir. Helk için çalışıb meqdur olmağı. O, helgin zarar ve ziyana ikbal sahibi olmağa tercih edir.

Bu iki klasik eserinden başka Necef Begin az-çok tanınmış eserlerinden bun-

ları sayabilirik: Yağışdan Çıkdık Yağmura Düşdik; Adı var, Özü Yok; Daldan Atılan Daş Topuga Deger; Pul Düşgünü Hacı Ferec; Taza Esrin İbtidası ve saire.

Bütün bu eserlerinde Necef Begin yerittigi ana fikir Fehreddin tipiyle anlatmak istediği aynı tereggi ve azadlık fikridir. O, canlandırdığı bütün tablolarıyla Orta Çağ feodal cemiyetinin bütün geriliklerini tenkid ve istihza edir; azadlık temellerine dayanan muasır bir cemiyetin kurulmasını teşvig edir.

Necef Begin Azerbaycan edebiyatında mehsus bir yeri vardır. Meişetde müşahede ettiği tipleri bir realist göziyle görüb göstermekle beraber, o, aynı zamanda heyatda olmalarını arizu ettiği tipleri de yaradır. Necef Begin eserlerinde alehusus müsbet arvad tipleri vardır.

Necef Begin piyesleri Azerbaycan hududları haricinde de tanınmışdır. Daha 1905 de Müsibet-i Fehreddin, Tatarcaya çevrilmişdi; bu piyes Türkistan sehnelerinin de sevilen repertuvarlarından.

Dramaturg Necef Begin yanında bir de gazeteci-publisist Necef Beg vardır. 1873-75 illerinde "Ekinci" de, sonra "Tercüman" da; 1905 den de "Hevat", "İrşad", "Tereggi"; sonra da milli istiqlal dönünde "Azerbaycan" gazetesinde Dervis imzasıyla yazılan felyeton ve me-naleler Necef Begin geleminden çıkmışlardır.

1913 de "Sefa" cemiyetinin teşebbüsü ile, Baki'de Necef Bege tenleneli bir vubilev yapıldı. Bu münasebetle onun "Yağışdan çıkdım, yağmura düşdüm" komedyası oynandı. Bu eserde feodallık dönünün dar cercive ve zehniyetinden cihabilmemis kısa görüslü ve medeni-yetsiz tüccar heyatı gösterilir.

Müstecil Azerbaycan Cümhuriyeti dönünde Necef Beg, vusunun acqinliğine bahınıyib, yeni bir hevesle tıkrar geze-

tecilige atılmış, "Azerbaycan" gazetesinde "yahu!" çekerek "Dervişliğine" başlamıştır.

Rus-bağşevik istilasından sonra möhterem edip artık gelemi yere koymış, ancak müellimlikle ömür geçirmiştir.

Vezirli Necet Begin simasında Azerbaycan edebiyatı ile cehnesi Mirza Fətali'den sonra gelen çoh mühim bir nümayendesini itirdi. Bütün eserlerinde

millet eşğini, helge kulluk etmek zöğini, azadlık ve istiglal fikirlerini terennüm eden bu yazıcı için, kısa bir müddet için olsa da, istiglal ve azadlığa kavuşan velenini tıkrar esirlik ve istiyla altında bırakıp ölmek geder bir tragedya tescvür olunabilmez.

Vezirli Necet Begin ölümü öz gehremani Fehreddin'in ölümüne ne geder benzer!...

Her şeyden önce — milli istiklâl

Yazan: Mirza Bala

Wiesbaden anlaşmasını, milli istiklâl davamızı Rusyanın bir iç meselesi haline getirdiği için, protesto edenleri "protestoya" kalkışan bir grup, anlaşmanın mahiyetini kavrayamamış olacak ki, "hepimiz için mukaddes olan Azerbaycanın, milli istiklâlini kayıtsız ve şartsız müdafaa" etmekte olduklarını da iddia ediyordu. Milli istiklâl davasının kayıtsız ve şartsız müdafaa edilmesi istiklâlimizin kutsiyeti kadar mukaddes bir iştir. Bundan, kalbi milli istiklâl aşkıyla çarpan her Azerbaycanlı bir sevinc duyar. Yalnız "kayıtsız ve şartsız milli istiklâl" ile Wiesbaden anlaşması kabili telif değildir. Bu anlaşmayı dikte etmiş olan "Amerikan Komitesi"de bu fikrimizi kabul ve teyit etmektedir. "Amerikan Komitesi"nin o zamanki reisi amiral Kerk, bu ciheti sarahatla tebarüz ettirmiştir. İstiklâl fikrinin "önceden karar" demek olduğunu ve böyle bir kararın demokrasiye de mugayır olacağını iddia eden amiral, milli istiklâlimizi "kayıtsız ve şartsız" fashından çıkarmış ve Rus milletinin "kaydû şartına" bağlamış bulunuyor.

Bizim için her şeyden önce milli istiklâlimiz bahis mevzuu olduğu ve bu mu-

kaddes hakkımızın kayıtsız ve şartsız olarak tanınması icap ettiği halde, Wiesbaden anlaşmasına girenleri manen ve maddeten destekleyen "Amerikan Komitesi"nin siyasetine tercüman olan amiral Kerk bunun tam aksini iddia ediyor; hatta daha ileri giderek, "bir çok milletin kaynaşup tek bir millet olabileceğini"de mümkün görüyor.

Gecenlerde, "Rusya hakkında tarihî hakikatleri müdafaa komitesi" adını taşıyan bir rus teşkilâtı, amiral Kerk'e, Rusyada milletler meselesi diye bir şeyin mevcut olmadığını ve Rusyanın tek bir millet olduğunu mutazammın bir mektup göndermişti. Mektubun metni Amerikada intişar eden "Novoye Ruskoye Slovo" gazetesinin 25-VII-52 tarihli sayısında ve Pariste çıkan "Ruskaya Mysl" gazetesinin 7-V-52 tarihli nüshasında aynen dercedilmiştir. Bu sonuncu gazetenin 30 Temmuz 1952 tarihli sayısında "Amerikan Komitesi" o zamanki reisi amiral Kerk'in cevabî mektubunu okuyoruz. Bu mektup, şüphesiz ki, elimize geçmeyen başka gazetelerde de vardır. Sovyetlerdeki milletlerin istiklâl hakkını şüphe altına alan bu mektubunda amiral diyor ki:

"Çağdaş tarih, millî gruplarda, istiklâl hamlesi yaratan, millî şuurun uyanmasının muğlâk bir mesele olduğunu ispat ediyor. Bu hareket bir çok tehlikeler doğurur. Bu hareketlerin ileri ve ya but geri bir hareket olması da bir çok amillere bağlıdır."

Amiral Kerk milletlerin istiklâl hareketini bir muamma haline soktukten sonra, bir çok milletlerin kaynaşup tek bir devlet yaratmalarına bir misal olarak kendi vatanı Amerikayı gösteriyor ve diyor ki: "Böyle bir durumda esasen milliyet meselesi de olamaz". Fakat "dünyanın başka taraflarında, tarihin progresif seyri ile, çok zaman, çürümüş imparatorlukların çöktüğü ve bu imparatorlukların enkazı üzerinde yeni millet devletlerin doğduğu"nu da kabul ediyor. Kabul ediyor ama, hemen şunu da ilâve ediyor ki: "Bu milletlerin doğuş acıları bütün dünyayı dehşetle sarsıyor". Bu suretle, Sovyetlerin millî devletlere parçalanup parçalanmaması meselesinde, millî devletlerin kurulmasını dünya için bir felâket, medeniyet için bir afet telâkki eden rus tezini destekleyen amiral Kerk, Sovyetler Biliğine nakli kelâm ederek aynen şunları söylüyor:

"Sovyetler Birliğine gelince — gerek Rus milletinin, gerekse Rus olmayan milletlerin istikbaldeki devlet şeklini, bu milletlere sormadan, hariçte tayin ve ilân etmek korkunç bir hata teşkil eder."

Böyle bir karar demokratik prensiplere de mugayır bulan amiral, "bu husustaki kararı Rusya milletlerinin kendilerinin verebileceğine" kanidir. Hiç bir grup ve hiç bir parti, gerek hariçte, gerekse dahilde, bir karar veremez, diyor. Bir defa "Amerikan Komitesi" reisi "Rusya milletleri" tabirini sık sık kullanmaktadır. Sovyetler Biliğinden bahsettiği halde, bu birliğe hukuken müstakil milletler dahil bulunduğunu, Rusyanın

da bu milletlerden biri olduğunu tamamiyle unutuyor. Unutuyor ki Sovyetler Birliğindeki milletler kararlarını çoktan vermişlerdir. Umumi ve serbest demokratik seçimlerle teşekkül ve millî iradeyi temsil eden Millet Meclisleri tarafından ilân edilen bir istiklâl hâdisesi vardır. Bu istiklâl ilânını takip eden müstakil millî bir devlet hayatı yaşanmıştır. Bu devletler dünya tarafından da tanınmıştır. Sovyetler Birliğindeki milletlerin durumu aynı birliğe dahil Estonya, Litüvanya ve Letonyanın durumundan hiç de farklı değildir. Bu durum Lehistan, Çekoslovakya, Romanya ve diğerlerinin durumundan da farksızdır. Sovyetlerdeki milletler, Baltik boyu devletleri gibi kızıl istilâya uğramış ve yine aynı usullerle Moskovaya ilhak edilmiştir. Binaenaleyh, Baltik boyu devletleriyle peyk devletleri Sovyetler Birliği hariçinde, hukuken müstakil birer devlet olarak telâkki eden Amerikanın Ukrayna, Kafkasya ve Türkistanı Sovyetler Birliğinin, hatta Rusyanın birer vilâyeti telâkki etmesi korkunç ve fahiş bir hatadır. Bu hata, amiral Kerk'in bahsettiği demokrasi prensiplerinin de kökünden red ve inkâr demektir. Bizim için Moskovanın istilâsı yüzünden inkitaa uğrayan millî istiklâlimizin iadesi bahis mevzuu iken, bakınız amiral Kerk ne diyor.

"Sovyetler Birliği arazisi üzerindeki hür vatandaşlar merkezîyeti mi, federasyonu mı, yoksa ayrı ayrı müstakil devlet şekillerini mi kabul edecekler? Bu meselede her hangi bir tercihte bulunamayız".

Yâni mukadderatımız Rus milletinin inayetine terk edilmiştir. Milletimizin bir defa tecelli etmiş olan iradesi hiçe sayılmış, bize mutlak bir istiklâl değil, üç yoldan birini seçmek teklif ve hatta emrolunmaktadır. Bu üç yolun biri, millî imtiazına malik bulunmayan merkezîyetli bir Rusyadır. Amiral, Rus olmayan mil-

letlerin böyle bir Rusyaya boyun eğeceklerine ihtimal verdiği içindir ki ilk önce ondan bahsediyor. İkinci yol: federasyonlu Rusya'dır. Yâni yine "Rusya"dır. Üçüncü yolise ayrı ayrı müstakil devletler kurmak şeklidir.

Bu üç yoldan birini intihap etmek için, Sovyetlerdeki halkın umumî reyine müracaat edilecek. Bu o demektir ki Türk ahâlisinden boşaltılmış olan Kırım ve Şimali Kafkasyada, onlar namına Ruslar rey verecektir. Yine bu o demektir ki Rus olmayan milletlerin memleketlerini dolduran rus kitleleri, bu memleketlerin Rusyadan ayrılıp ayrılmayacağına karar vereceklerdir. Fakat en mühimmi, bu o demektir ki Amerikan Komitesi istiklâlimizi tanımamaktadır. Amiral Kerk bunu sarahatla ve kat'i bir lisanla ifade etmekte ve demektedir ki:

"Amerikan Komitesi, tayini mukadderat hakkının önceden karara çevrilmemesinde ısrar eder,"

"Önceden karar" rusça "Predreşeniye"nin tercümesidir. Yâni, amiral demek istiyor ki: Sovyetler yıkılıp ahâlisinin reyine müracaat edilecek olan "Rusya" kurulmadıkça, muhacerette istiklâlden bahsedilemez. Halbuki, Rus olmayan milletlerin siyasi muhacereti çoktan tahakkuk etmiş ve bugün ise istilâ yüzünden inkitaa uğramış olan millî istiklâlî temsilen harice çıkmışlardır. Wiesbaden anlaşmasını imza eden Azerbaycanlılardan ikisi (Ceyhun ve Ekberağa) Müstakil Azerbaycan Cumhuriyeti Parlamentosu tarafından bu istiklâlî tanıtmak için Avrupaya gönderilmiş bir heyetin âzası bulunuyorlardı. Azerbaycan istiklâl davasını istikbale ait münakaşalı bir rus meselesi haline sokan bir anlaşmayı imza etmekle, bu iki kişi, doğrudan doğruya vazifelerinin de

sulistimal etmiş, bulunuyorlar. Böyle bir harekete "kayıtsız ve şartsız olarak millî istiklâlî müdafaa" adı verilemez. Amerikan Komitesinin reyine tercüman olan amiral Kerk'in, bu komite tarafından bugüne kadar tektip veya tefsir edilmemiş bulunan, istiklâl aleyhindeki kat'i ve sarîh beyanatı karşısında "kayıtsız ve şartsız" istiklâlden dem vuran Wiesbaden'cilere derin derin düşünmek gerekirdi. "Her şeyden önce — millî istiklâl" tezi üzerinde ısrar eden hakiki istiklâlcilerin ne kadar haklı olduklarını hâdiseler, her gün biraz daha çok, ispat etmektedir.

Amerikan Komitesi yanlış yoldadır. Amiral Kerk, Yalta, Tahran ve Potsdam hatalarını tekrarlamaktadır. Kafkasya, Ukrayna ve Türkistan Rusya değildir. Rus esaretinde inleyen bu memleketlerin istiklâl hareketi demokrasiye mugayir bir hareket telâkki edilemez. Her şeyden önce istiklâl hakkının tanınmasını talep eden milletler, yeniden büyük bir Rusya teşekkül etmesini, umumî barış, umumî güven, dünya medeniyeti ve hürriyet prensipleri için büyük bir tehlike addederler. Doğuda, Batıda ve Kuzeyde, bizzat Amerikanın da başı üzerinde duran bu korkunç afet bugünkü Sovyet imparatorluğundan asla farklı olmayacaktır. Milletler zindanı olan Çarlık Rusya ile Kızıl imparatorluk birbirlerinden nasıl farksız iseler, müstakbel Rus federasyonu ve yahut "merkeziyetli Rusya devleti"de öyle farksız olacaktır. Bu husustaki karar şimdiden verilmelidir. Milletler, arazileri dahilinde çarpışacak olan kuvvetlerden hangisinin kendi tarafından olduğunu ve yahut olacağını şimdiden bilmelidirler. Unutmamalı Kafkasya, Ukrayna ve Türkistan kızıl imparatorluğun hudut vilâyetlerini teşkil ediyorlar.

Vatanım

Yazan: M. Dağlı

Ben Şimali Kafkasyalı olduğum halde, hepimiz Kafkasyanın çocukları olduğumuz için, kendimi aynı derecede Gürcü, Ermeni ve Azerbaycanlı hissediyorum.

Ruslar Kafkasyayı istilâ etmeden çok evvel ve tamahkâr nazarlarını vatanımıza çevirdikleri andan itibaren, Kafkasyanın muhtelif dil ve dinlerini ele alarak, aramıza nifak sokmağa ve bizi birbirimizin aleyhine tahrik etmeğe başladılar. Fakat biz, birbirimize yenilmez bir kuvvetle - vatanımız Kafkasyayı aynı derecede sevmek kuvvetiyle - birleştiğimiz için, Ruslar aramıza nifak sokamadılar ve bizi birbirimizden ayırmağa, birbirimize düşman yapmağa muvaffak olamadılar.

Ben, enine boyuna, bütün Şimali Kafkasyayı dolaştım. Buranın her yerinde aynı âdet ve yaşayış tarzı hüküm sürmektedir. Gerek her hangi bir Çerkes köyünde ve gerekse, kışın altı ay bütün dünyadan alâkası kesilen Dağıstanın yüksek dağlık köylerinin her hangi birisinde kendinizi evinizde imiş gibihissedersiniz. Bunu gayet tabii bulmak lâzım, çünkü biz Kafkasyalılar, hepimiz aynı hamurdan yoğrulmuş bulunmaktayız.

Diğer taraftan, Maveray-i Kafkasyaya yaptığım seyahatta orada da, Azerbaycanlı, Gürcü ve Ermenilerin arasında, Şimali Kafkasyalıları da olduğu gibi, aynı namus telâkkisi, aynı misafirperverlik ve aynı hayat tarzını gördüğüm zaman fevkalâde memnun kaldım. Demek ki, biz Kafkasyalıları, din ve dil sebepleriyle mahdud ve sun'î parçalanmaya mukabil, bir takım büyük ve müşterek varlıklar birleştirmektedir. Onlar da, vatanımızın müşterek oluşu, an'anelere sadakat ve hürriyet aşkıdır.

Kafkasya milletlerinin, Moskovaya karşı yaptıkları mücadelelerinde cereyan eden ve herkesçe malûm olan hâdiseleri zikrederim değilim. Fakat, Kafkasyalıların müstevlilerle münasebetlerine dair küçük fakat karakteristik olaylar üzerinde durmak istiyorum.

1937 yılında, Moskovanın "burjuva nasyonalist" parolası altında, Kafkasyada milli kadroları imha ettiği en had devrede Tiflise gitmek icap etti. Tiflise geldiğim gün, eve telgraf çekmek üzere posta hanelerden birisine girerek telgraf gişesinde sıramı beklemeğe başladım. Önümde duran bir Rus telgrafını gişeye uzattı. Telgraf memuru genç bir Gürcü kızı telgrafa göz gezdirerek, İena rusça ile, Rustan telgrafını gürcüce yazılmasını talep etti. Rus, itiraz etmeğe ve memur kızı devletin resmî dili rusça ile yazılan telgrafi kabul etmediği takdirde, icap eden makamlara şikâyet etmekle tehdit etti. Fakat, cesur Gürcü kızı, istifini bozmadan, telgrafi Rusun yüzüne fırlattı ve derhal gişeden çekilmesini ve yerini sıradaki kimseye bırakmasını söyledi.

Bu sahne çok hoşuma gitmekle beraber, benim de telgrafım rusça yazıldığı için, telgrafçı kızın bana nasıl muamele edeceğini merakla bekliyordum. Telgrafçı kız, telgrafımı tefhik etti ve mükemmel bir rusça ile benim kim olduğumu sordu. Şimali Kafkasyalı olduğumu anladıktan sonra, sen bizdensin, ifadesini taşıyan manalı bir gülümseme ile telgrafımı kabul etti.

Bu vatanperver kıza candan teşekkür ettim ve büyük bir memnuniyetle postahanedan ayrıldım. Şunu unutmamak lâzımdır ki, bu vak'a 1937 de, her hangi bir gayrı rusun, bir rusu İvan ismiyle

çağırdığı taktirde vелеvki bu isim o rusun hakiki ismi dahi olsa, derhal "Burjuva nasyonalizm"i ile suçlandırılarak temerküz kamplarını boyladığı zamanlarda cereyan etmişti.

Başka bir vak'a otellerde yer bulmak kabil olmadığı o yıllarda (her halde şimdi de böyledir, çünkü Sovyet hâkimiyeti devam ettikçe, mesken buhranı daima mevcut olacaktır) Bakü'de cereyan etmişti. Biz, bir kaç kişi memuriyetle Bakü'ye gelmiştik. Başvurduğumuz bütün otellerde yerimiz yok cevabıyla karşılanıyorduk. Nihayet büyük bir otele geldik. Otel nöbetçisi bir Azerbaycanlı derhal yer olmadığını söyledi. Fakat biraz sonra içimizden iki arkadaşı tanıyarak, kalmamız için gizlice işaret etti. Bizimle beraber yer arayan Rusları savdıktan sonra, bizi, beş boş yatağı bulunan büyük bir odaya götürdü. Bu kadar boş yer olduktan sonra, Rusları niçin savdığını merakla sorduğum zaman, Azerbaycanlı, bu yerler bizimkiler içindir, Ruslar için değildir, Ruslar kendi memleketlerine defolup gitsinler, cevabını verdi.

Hemen hemen bütün Kafkasyalılar Ermeni dram muharririnin meşhur "Namus" piyesini biliyorlar. Bu piyes Ermenistanda olduğu kadar, Azerbaycanda, Gürcüstanda ve Şimali Kafkasyada da büyük bir muvaffakiyet kazanmıştı. Temirhanşura'daki tiyatrodaki bu piyes tam bir ay oynandı ve tiyatro salonu her akşam hıncahınc dolu idi. Onlarca kilometre uzakdaki köylerden piyesi görmek için gelen Şimali Kafkasyalıları, piyesin onlar üzerinde bıraktığı tesirini ve kolayca anlaşılır olduğunu "tıpkı bizdeki gibi" sözleriyle ifade ediyorlardı.

Piyesin muvaffakiyeti, mevzuunun tipik ve hayatî oluşundan ve namus telâkkisinin bütün Kafkasyalıları tarafından aynı tarzda anlayışlarından ileri

geliyordu. Moskova, bu saf piyes vasıtasıyla, Kafkasyalıların birbirlerine yaklaşması tehlikesini hissederek, mezkûr piyesin Kafkasya tiyatrolarında oynatılmasını menetti.

Kafkasya halklarının dostluğunu tebarüz ettiren başka bir vak'a da çok karakteristiktir. Bilindiği gibi 1936 yılında Kafkasya sıra dağları etrafında atlı bir yürüyüş tertip edilmişti. Bu yürüyüşe iştirak edenler, süvarileri göz hapsinde bulundurmak için konulan bir Rustan başka, hepsi Şimali Kafkasyalı idi. Bu suvari grubu, çok güç kış şartları içinde Gluhar geçidini aşarak Gürcüstan topraklarına girdi ve orada büyük bir heyecanla Gürcü halkı tarafından karşılandı. Grup, geçtiği her yerde Gürcüler tarafından büyük bir tezahüratla karşılanıyordu. Süvariler Tiflise geldikleri zaman, Gürcü hükûmeti bunları büyük bir törenle karşıladı ve yürüyüşe iştirak edenlerin hepsine kıymetli hediyelerle birlikte "Kafkasya halklarının dostluğu şerefine" ibaresini taşıyan madalyalar dağıttı.

Bir müddet sonra bu vak'a Moskova tarafından duyuldu ve müthiş hiddeti mucip oldu. Bu ne demek, neden bu Kafkasya halklarının dostluğu oluyor da büyük rus halkının dostluğu olmuyor, böyle bir "burjuva nasyonalizm"ini kim izhar etmeğe cesaret etti, yapılan madalyalar hakkında neden daha evvel Moskova İvanlarına sorulmadı.

— Ve böylece birbiri arkasından takibat başladı. Her şeyden evvel, madalyalarla taltif edilenlerin hepsinden madalyaları geri alındı. Gürcü hükûmeti de "Kafkasya halklarının dostluğu şerefine" ibaresi için şiddetli bir ihtar aldı. Bir kaç halk komiseri ile hükûmetin bazı yüksek memurları işlerinden çıkarılarak mahkemeye sevk edildiler ve mahkeme tarafından uzun yıllar sürgün cezasına çarptırılarak Sibiryanın temerküz kamplarına gönderildiler.

Fakat ne bu şiddetli tedbirler, ne milli hislerle düşünen Kafkasyalıların muayyen zamanlarda kitle halinde imhaları, ne de müstevililer tarafından yapılan diğer alçaklıklar bizim dostluğumuzu bozmadı. Biz, muhtelif dillerde konuşabiliriz, muhtelif dinlere itikat edebiliriz, fakat biz aynı ana - şaire ilham veren ve ona "her şey ve her şey bu diyarda hariküladedir" sözlerini dedirten Kafkasyadan süt emmiş evlâtlarız ve öyle de kalacağız.

Ve hakikaten mecburi gurbet yıllarında ben, tekrar ve tekrar şu kanaate vardım ki, bizim memleketten daha güzel bir memleket yoktur. Bunu Kafkasyalı olduğum, vatanımı gülpembe gördüğüm ve tarafgirane bir şekilde kıymetlendirdiğim için değil, bir çok Kafkasyalıların da bunu teyid ettikleri gibi, gayet objektif olarak söylüyorum.

Bazen, biz Kafkasyalıları birbirimizden ayıran vasıflardan bahsedilmekte ve gûya bunu kendimizin tebarüz ettirmekte olduğumuz ileri sürülmektedir.

Biz, şaka olsun diye belki de bazen birbirimize takılıyoruz. Fakat bu şakalar, güç zamanlarda "birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" prensibine istinaden birleşmesini bilen ve birbirlerini seven kardeşler arasında yapılmaktadır.

Meselâ, meşhur Kafkasya savaşı zamanında, muhtelif Kafkasya halklarından müteşekkil Şamil ordusunda da bu böyle idi. Büyük Şamilin fevkalâde muvaffakiyeti, idari ve askeri kabiliyetleri şöyle dursun fakat aynı zamanda, halkı hayran bırakan Şimali Kafkasya devletini fevkalâde bir adaletle idare etmesiyle izah edilebilir. Şamil yalnız Şimali Kafkasyalıları ait değildir. Tıpkı Gürcüstan, Ermenistan ve Azerbaycanın büyük adamları Şimali Kafkasyalıları tarafından hürmet edildikleri gibi, o da, bütün Kafkasyalıları tarafından aynı derecede hürmet edilmekte ve bütün Kaf-

kasyalıları ait bulunmaktadır. Biz bugün her zamandan daha fazla Kafkasyalıların birbirlerine daha sıkı yaklaşımları ve birlik teşkil etmeleri lüzumunu, kuruluş birliğinde olduğu için, anlamış bulunuyoruz.

Biz, doğum yeri ile tahdit edilen vatan anlayışını çoktan bıraktık ve bütün Kafkasyayı vatan olarak telâkki ediyoruz. Bu anlayış kuruluş mücadelesi için büyük bir kazançtır.

Dünyadan demir perde ile kapanan bolşevikler, gayri rus milletler üzerinde ika ettikleri cinayetleri saklamak şöyle dursun, fakat aynı zamanda herkesten yüksek olduklarını ve arzın göbeğini teşkil ettiklerini bağırarak, medenî dünyadan hiçliklerini ve kabiliyetsizliklerini gizlemek maksadını güdüyorlar. Ruslar meziyetleri hakkında o kadar çok bağırıp çağırdılar ki, sonunda, köy meydanında şeker dağıtıldığını uyduran ve bütün köy halkı meydana koşunca kendisi de kendi yalanına inanarak elinde bir kapla meydana koşan Nasreddin Hoca gibi, diğer milletlerin bütün icatlarını benimseyerek, insanüstü olduklarına ve her şeyi kendilerinin yarattığına inandılar.

Eğer Batı Avrupa bolşevikler tarafından işgal edilirse, icat ve eserlerini şimdilik kendilerine lafla malettikleri Batı dünyası bu sefer gerçekte tamamilen yağma edilmiş olacaktır. Bolşevikler manevî bütün esasları inkâr ederek yerlere kadar taptıkları maddeden bir put yarattılar. Etraflarında istilâ ile yağma hedeflerinden başka bir şey göremiyorlar.

Karakteristik olan şudur ki, kızıl Rusların tutuldukları azamet hastalığı, vatan haricinde bulunan Ruslar — beyaz Ruslar — tarafından da tamamilen benimsenmiş bulunmaktadır. Bunlar, Moskovadaki hemşchilerine istinat ederek, eğer demokrat memleketleri müstakbel

harbin gayesi olarak "vahit ve bölünmez Rusya" fikrini ortaya atmadıkları takdirde, bu memleketlerin tarumar edilecekleriyle açıkça tehdit ediyorlar. Eğer Batı dünyası mahkûm milletlerin hürriyeti için mücadele edecekse, güya o zaman bolşevikler Avrupayı bir askeri gezintiye çıkmış kadar kolaylıkla yutacaklar, Amerikayı ise viraneye çevirecekler. Bundan sonra da, bütün dünyayı idare edecek olan beyaz rus çarının zamanı gelecektir.

Ölçü ve gerçeklik hakkındaki düşünce hislerini kaybeden büyük Rusyacıların bu saçmaları, Garp dünyasında istilza ile karşılaşmakla beraber, bütün düşünce ve emelleri dünya hâkimiyeti etrafında dönen tedavisi imkânsız rus emperyalizminin gizli ruh felsefesini tebarüz ettirdiği için bilhassa karakteristik tir.

Fakat biz, medenî dünyanın artık bunu anladığını ve saçma rus fikirlerinin tahakkuku şöyle dursun, Rusların, Kafkasya dahil şimdiye kadar girmeye muvaffak oldukları yerlerden kovulacaklarını ümit ediyoruz.

Dünyanın her tarafında olduğu gibi,

Kafkasyalıların da arasında milli benliklerini kaybetmiş ve büyük devlet hastası Rusların kuyruğuna takılarak, rus patronlarının ayakları dibinde oturmağı saadet telâkki eden ve Kafkasyaya Moskova tarikiyle gitmek için müsaade dileyen bazı dönekler vardır. Eğer rus liderleri Kafkasyayı bu hainlere istinat ederek muhafaza etmek istiyorlarsa yanılıyorlar. Kafkasyalılar, güzel vatanlarının başına gelen bütün felâketlerde yalnız Rusların suçlu olduklarını çok iyi anlıyorlar ve hiç bir suretle her hanğı bir Rusyanın terkiibinde bulunmağı razı olmayacaklardır.

Biz kat'i olarak mustakbel bir devletin — Kafkasya Konfederasyonu veya Kafkasya Birleşik Devletleri — kurulacağı ve dünyaya ilân edileceği günün geleceğine inanmış bulunuyoruz. Bu devletin yıkılmaz temelini Kafkasya halklarının dostluğu ve hürriyetlerini muhafaza etmek için müdafaa azmi teşkil edecektir. Ne Rusların entrikaları, ne de bir avuç döneklelerin tahripkâr faaliyeti bizi hakiki yoldan şaşırtmayacaktır.

Yasasın Kafkasya halklarının dostluğu!

İsmail Bey Gaspıralı kim idi?

Yazan: Kemal Ortaylı

1783-senesi 8-19 Nisan da Kırım yarım adası Katerina'nın orduları tarafından işgal olundu. Hanlık ve onun resmi milli müesseseleri, adli organları lâğvedilerek Rus işgal kuvvetlerinin idaresine geçti. Ticaretin yasak edilmesinden mütevellit ağır şerait altında çalışmayan Kırım sanayiî kısa bir müddet içerisinde mahvoludu. Böylelikle memleketin iktisadi ve medenî sahasında ağır bir vaziyet meydana geldi.

Camiler kapandı, anbar - kiliselere çevrildi, mektep, medreseler kapandı, münevverler, ülemalar Kırım'dan sürgün edildi. Asırlardan beri alın terleriyle üzerinde çalışarak bol bol bereket alan toprakları Rus hükûmeti ve onun ileri gelenleri tarafından zorla alındı. 1802 senesine kadar yâni 19 sene zarfında 381.500 hektar toprak sahiplerinden alındı. (Kırım Türklerinin Milli Mücadelesi - Edige Kırmal). Hükûmet tarafından bü-

tün şiddetiyle devam eden zulüm neticesi umumî şekil alan hicretler başladı.

Edige Kırimal'ın mezkûr eserinde Türkiye menbalarından alarak yazdığına göre Kırım'dan hicret edenlerin sayısı 20 inci asrın başlarında 1,5 milyondan fazla idi.

Diğer Türk ülkelerinde de aynı vaziyet hüküm sürmekte idi. Gerçi o illerin istilası, orada yaşayan Türk kardeşlerimizin Rus işgal kuvvetlerine karşı göstermiş oldukları şayanı dikkat mukavemetlerinden dolayı ta 19 uncu asrın yarısına kadar devam etmişse de bundan sonraki vaziyet Kırım'daki vaziyetin aynı idi.

Rus hükûmetinin Türk illerinde yaşayan gayri Rus halka karşı takip ettiği siyaset neticesinde, muallimsiz, ülema-sız, mektepsiz, matbuatsız, öksüz kalan bu halk cehalet dalgaları arasında çürümekte, muhtelif hurafat ve hastalıkların kurbanı olarak inkiraza doğru yuvarlanmakta idi. Bundan dolayı Rusya Türkleri arasındaki okur yazarların sayısı % 5 e kadar inmişti. Çünkü Rus hükûmeti ve onun misyonerleri Türklerin yükselmelerine bütün kuvvetleriyle mani oluyorlardı. Gayet cüz'î miktarda devam eden mekteplerde de din derslerinden maada dersler okutmak katiyen yasa-ktı. Müthiş ve korkunç surette devam edilen ruslaştırma siyaseti karşısında Milli birlik parçalanıyor, her gün Rus lisanının nüfuzu yükseliyordu. Bu vaziyet Türk ülkelerinin kökünü kemiren bir tehlike halini almıştı.

Böyle bir zamanda 1851 senesi Kırım'ın Bahşesaray civarında Avcı köyünde dünyaya gelen İsmail bey bu karanlık Türk dünyası'nın aydınlanacağını müjdeleyen bir sabah yıldızı gibi parlıyordu. İlk okulu burada ve askerî mektebi Voronej şehrinde ikmal ettikten sonra İsmail Bey Moskova askerî idadisine gönderiliyor.

En küçük yaşlarından başlayarak Türk ve Türklüğü bütün ruhu ile sevmiş olan

İsmail bey, askerî idadi'de okuduğu zaman yaz tatilini Kırım'da değil de Girit adasında asillerle çarpışan Türk askerlerine yardım için yola çıkıyor. Lâkin pasaportu olmadığı için yakalanıp Kırım'a getiriliyor. Bu onun Türkçülük için attığı ilk adımı ve o büyük ve mukaddes işinin başlangıcıdır.

Bu Milli yolculuk hakkında çok Muhterem Hamdullah Suphi bey şöyle ya-zıyor:

"İsmail beyin küçükük genç ruhunun Türke yardım için bu atılışı bütün ömründe en son nefesine kadar devam etti. Türk tarihinin duvarında İsmail bey Gaspıralı'nın kurtarmağa giden bu genç şekli ebedi kalacaktır. Yarın Turan sair-leri, Milli beyitlerinde bu yolculuğu övünerek terennüm edecekler. Ressamlarımız, mekteplerde okuyan çocuklarımız için, baba ocaklarında gözlerini açan yavrularımız için, onun resmini yapacaklar. Yarınki genç analar, çocuklarına bu yolculuğun hikâyesini, ilâhî, kutsi sesleriyle anlatacaklar."

Bu hâdiseden sonra mektebine dönmeyen İsmail bey, 1868 senesi Bahşesaray Zincirli medresesine muallim olarak tayin olunuyor. Fakat medresedeki çalışmalarını çekemeyen mutaassıp muallimler tarafından ölümle tehdit edildiği için Medreseyi terk ediyor.

1871 senesi Avrupa medeniyetini yakından tetkik etmek, tahsilini yükseltmek gayesiyle Paris'e gidiyor. 1874 senesi İstanbul'a ve 1875 senesi nihayet Kırım'a dönüyor. Kırım'da 4 sene kadar Behşesaray belediye reisliğini yaptıktan sonra bu işten ayrılarak, sönmüş kalpleri ne ile uyandırmalı, basireti kesilmiş perdeleri ne ile kaldırmalı, gaflet sahrasında serilip kalmış koca bir Milleti ne ile ayağa kaldırmalı, fikirleriyle meşgul oluyor ve mazlûm Türk dünyasının uyanması için çalışmaya atılıyor.

1879 senesi Hükûmete bir gazete çıkarmak üzere müracaat etti ise de, mahkûm milletlerin uyanmasından korkan Çar hükûmeti buna müsaade etmedi. Bütün engellere rağmen mukaddes vazife ve gayesinden bir nebze dahi kaybetmeyen İsmail bey 1881 senesi "Rusya Müslümanları" adlı eserini yazıyor ve bu eserinde ezicumle şöyle diyor:

"Rusya Hükûmetinin takip ettiği siyaset neticesidir ki, Müslümanlar cahil ve devlet işlerinden uzak kaldılar. Millet ve memleket fakru zaruret içerisinde yuvarlanmakta, bu siyaset ise halkımızı mahvu perişan eden muhacerellere sebep olmaktadır. Rusya müslümanları Rusları bilmiyorlar. Onlar Ruslarla yalnız vergi işlerinde temasa geliyorlar. Bir Müslüman vergisini verdikten sonra mahallî idare ve belediyelerle alakası kesiliyor. Çünkü bu idareler, alacakları vergileri topladıktan sonra Müslümanlar için en ufak bir şey yapmaktan bile çekiniyorlar. Rus Hükûmeti Müslümanların ilim menbaı olan mekteplerini de mahvu perişan etti."

Rus Çar hükûmetinin takip ettiği sindirici siyasetini bu suretle ilk defa protesto eden İsmail bey idi.

1883 senesi 10 Nisanda İsmail Bey Tercüman gazetesini çıkarmaya muvaffak oluyor. Kırım'da, Kazan'da, Ural'da, Kafkasya, Türkistan, Buhara, Kaskar'da ve diğer bilûmum Türk topraklarında yaşayan bütün Türklerin anlayacağı bir lisanda yazılan, onların bütün dertlerine derman arayan, onlara hakikî kurtuluş yolunu gösteren bu gazete her yerde sevilerek okunuyordu. O ve onun gazetesini hakkında meşhur Türk filozofu Ziya Gökalp "Türkçülüğün esasları" namı eserinde şöyle yazıyor:

"Kırım'da Tercüman gazetesini çıkaran İsmail bey Caspiralı'nın Türkçülükteki şiarı: Dilde, fikirde ve işte birliktir.

Tercüman gazetesini Şimal Türkleri anladığı kadar Şark Türkleriyle Garp Türkleri de anlardı. Bütün Türklerin aynı lisanda birleşmelerinin kabil olduğuna bu gazetenin vücudu canlı bir delildir".

Hakikaten Tercüman gazetesi bütün mahallî şivelerin üstünde her kabilenin anlayabileceği temiz bir Türkçe ile çıkmakta devam ediyordu. Bununla beraber bu Milleti gatllet uykusundan uyandırmak için Kırım'da, Kazan'da, Buhara, Hindistan'da, Mısır'da kongreler toplanıyor, Türk ve Müslüman birliğinden, maariften, matbuattan bahsediyor, yeni usulü cedid mektepleri açıyor. Mektep kitapları tab ve neşrediyor, cemiyeti hayriyeler kuruyor.

Kırım'da Cafer Seydahmet bey onun bu işleri hakkında şöyle diyor:

"Kazan'da, Kırında, Türkistan, Sibiryada, Kafkasya ve Kaskar'da, Türklerin arasında açılan usulü cedid mekteplerinin sayısı 5000 i geçiyor. Yüzlerce cemiyeti hayriyeler kuruluyor. Üniversitelerde okuyan Türk gençlerinin sayısı binlere ulaşıyor. Türk ülkelerinde çıkan gazete ve mecmua sayısı 35 i geçiyor."

Kırım, Kazan, Kafkas, Türkistan ülkelerinin en karanlık, en uzak köylerinde millî, medenî kalkınma büyük bir hızla inkişaf ediyor.

Hakkı olarak şimal Türkleri muharrirlerinden Fatih Kerimi şöyle diyor:

İsmail beyin hayatı, Türkler ve Müslümanlar için başlı başına bir devir, müstakil bir tarihtir. Bu devirde Rusya Türkleri yeniden dünyaya geldiler, dilli ve edebiyatlı oldular, başkaları gibi okuyup yazmayı, başkaları gibi fikir yürütüp düşünmeyi öğrendiler.

1906 senesi bütün Rusya Müslümanlarının üçüncü kongresine iştirak eden İsmail bey evvelki kongrelerde olduğu gibi bu kongrede de Türk birliğinden,

maariftin ve matbuattan bahsediyor, iptidai mekteplerin son sınıflarında umumi derslerin Türkçe olarak mecburi surette okutturulmasını teklif ve kabul ettiriyor.

Bunun neticesi olarak hakikaten bütün Türk ülkelerinde tedrisat Türkçe olarak kabul ve tatbik ediliyor. Millî bir cereyan şeklini alan bu karar o kadar genişliyor ki, küçük Karaçay halkı arasında bile tatbik ve devam ettiriliyor.

İsmail beyin daima seve seve ve geniş ölçüde gazetesinde yer verdiği meselelerden biri de Osmanlı Türkiyesi ve onların muvaffakiyetleri idi. Türk askerlerinin cephelerde gösterdikleri kahramanlıklardan, Türk Mühendisleri tarafından yapılmış olan köprüden, Avrupa mekteplerini ikmal ederek yurtda dönen mütehassislardan sitayişle bahsedirdi. Türkiyenin yükseleceğine büyük imanı olduğunu da daima kaydedirdi.

Rusların, Rus matbuatının Türkiye aleyhinde söylediklerini ve yazdıklarını nefretle karşılar ve onlara lâzım olan cevabı verirdi.

İsmail beyin bu gayret ve çalışmaları Çar hükûmetini ve onun misyonerlerini korkutuyordu.

Meselâ: Türklere yaptığı fenalıklarla meşhur olan İlminski Pobedonosof ve başkaları, İsmail bey ve işleriyle çok yakından alakadar oluyorlar. 1895 senesi Pobedonosof'a yazdığı bir mektupta İlminski şöyle diyor:

"Bütün Rusya Türklerini garp medeniyeti ile tenvire çalışıyor. Onları bir Türk bayrağı altında birleştirmek istiyor. Osmanlı şivesiyle onların edebiyatını yaratmak, hatta bunları bir alman milletinin birleşmesi gibi bir ittihadı götürmek istiyor. Biz bu işler hakkında lâzım olan sert tedbirleri almazsak, bu bu-lutlardan kasırgalar doğabilir."

1914 senesine ait Çar Jandarması Kırım

dairesinin vesikalarından birisinde de şöyle deniliyor:

"Tahkikat neticesinde katıyetle tesbit olunmuştur ki, İsmail Gaspıralı ve onun Tercüman gazetesinde muakipleri olan münevverler Kırımın her tarafında Kırım müslümanlarının Türkiye'ye yardım etmeleri, Türk te'ahhütlerini gizlemeleri hakkında gizli beyannameler neşretmişler ve teşvikatta bulunmuşlardır."

Böylelikle ağır şerait altında 35 sene yılmadan, yorulmadan Türklük için çalışan İsmail bey 1914 senesi 24 Eylül'de mukaddes vazifesi başında hayata gözlerini ebediyen kapadı.

Onun yetiştirdiği talebeler, Büyük Rus ihtilâlinin istifade ederek derhal teşkilatlandılar ve Kafkasya, Kırım, Türkiye, Kazan'da Millî İstiklâl bayraklarını açarak, az bir zaman için dahi olsa bunu kazandılar ve yaşattılar.

Çar hükûmetinin devrilmesiyle iktidara geçen komünistlerin çarlık devrindeki ağır baskı ve ruslaştırma siyasetlerini aynen takip etmelerine rağmen, Gaspıralı'nın aşıladığı milliyetçilik hislerini muhafaza eden ve yaşatan Rusya mahkûmı Türkler ikinci dünya savaşından faydalanarak millî ordu teşkil ettiler ve Rusya, Romanya, Macaristan'da harbin son günlerine kadar ebedi ve ezeli düşmanları bolşevik Ruslara karşı çıptılar.

Bu gün dahi Hür ve Demokrat memleketlerde, birleşmiş bir vaziyette Türkçülük uğrunda mücadelelerine devam etmektedirler.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Gaspıralı İsmail Beyin Türkçülüğü kendi zamanında olduğu gibi ölümünden sonra da yaşamış, yaşıyor ve ebediyen yaşayacaktır.

İsmail Bey Gaspıralı Büyük bir Türkçü idi.

Azerbaycan'da fikir hareketleri

Yazan: Süleyman Tekiner

III

Mahkûm Şark milletlerinin hayatında bir dönüm noktası olan 20 inci yüzyıl, Azerî Türkü için de uğurlu oldu. Azerî Türkü'nün istiklâlini temin etmiş olan millî maarif ve medeniyet prensipleri ile, millî kurtuluş hareketi prensipleri, işte bu sıralarda formülleşiyordu. Süratle gelişme kaydeden bu hareketler, memleketi iktisadî ve siyasi baskı altında bulundurma ile iktifa etmeyen müstevli Rus'un, kuvvete baş vurma yolu ile, millî hareketleri boğarak, tabîk ettiği, millî varlığı imha siyasetinin, tabîî bir reaksiyonundan ibaret idi.

Rus baskısı bütün şiddet ile hüküm sürüyordu. Millî mefkûreyi terviç ettikleri için halkın rağbetini kazanan gazeteler ile, medenî kalkınmayı sağlayan mektepler, ilim ve kültür müesseseleri de kapatılıyordu. Henüz kapatılmamış mekteplerde ise, Türk Dili tedrisatı yasak edilerek buna gizlice teşebbüs eden milliyetperver muallimler de nefediliyorlardı.

Rus istibdadının en gaddar bir şekilde tahribat yaptığı muntaka, Azerbaycan'ın siyasi, iktisadî, ve kültürel merkezi olan Bakû idi. 19 uncu yüzyılın başlarına doğru, Rus siyaseti hayatında geniş faaliyette bulunan Sosyal Demokrat Fırkaların, büyük endüstri şehri olan Bakû ameleleri arasında da faaliyet göstermesi, Çar idaresi için büyük tehlike arz etmekte idi. Rus Sosyal Demokratların, bilhassa Rus amelesini körüklemek yolu ile doğurduğu içtimai memnuniyetsizliğin, günden güne büyümede olan millî husumetle birleşmesi keyfiyetinin intaç ettireceği tehlikeyi sezen Rus idaresi, bu tehlikeyi önlemek için her çareye baş vuruyordu. Millî kurtuluş ve fikir

hareketleri amansızca takip ediliyor, ileri gelen Milliyetperverler hapis veya sürgün ediliyorlardı.

Rusyadaki ihtilâl hareketleri had bir safhaya girince, çıkış yolunu Japonya ile harbe girmekle bulan Çar idaresi, gayrı memnun Âsi kimselerin büyük bir kısmını cephelere sevk etmek yolu ile muvakkat bir zaman için vaziyete hâkim olabilmiş ise de, harpteki mağlûbiyet üzerine, ihtilâl dalgası bütün Rusya'yı kaplamıştı.

Müstebit Çar idaresini, halka bazı siyasi imtiyazlar tanımak mecburiyetinde bırakan 1905 ihtilâlinin yarattığı müsamahakâr havadan, Rus olmayan Milletler de faydalanmasını bildiler.

Bu meyanda, Azerbaycanda da, hummalı bir faaliyet başlamıştı. Bu millî faaliyetlerde, bu sıralarda Azerbaycanda vakubulan önemli içtimai, iktisadî değişikliklerin de müessir olduğunu kaydetmeliyiz. Sanayi kapitalizminin inkişafı ve Bakû petrol sanyinde önemli bir rol oynamaya başlayan millî sermaye neticesi olarak, millî burjuvazinin kuvvetlenmesi hâdisesi, mevzu bahis değişiklikleri sağlamıştır.

Öte taraftan İstanbul, Avrupa ve Rus şehirlerinde tahsilde iken, garbî fikir hareketleri ile yakından temas etmek imkânını bulabilmiş münevver bir gençlik, Azerî zenginlerinin maddî ve manevî yardımları ile, cemiyetin başına geçerek mukadderata hâkim olmuşlardı. Her tarafta ilim, kültür, hayır müesseseleri, matbaalar, gazeteler ve mecmualar tesis ediliyordu.

Türk sermayesinin başlıca temerküz sahası olan sınai şehir Bakû, bütün bu faaliyetlerin merkezi haline gelmişti.

Hacı Zeynel Abidin Taki, Murtaza Muh-tar, Şemsi Esedullah ve sair sermaye-darlar bütün bu millî, medenî, ma-nevî faaliyetin maddî cihetlerini bü-yük bir zevk ile temin ediyorlardı. Rus tahakkümüne karşı koyabilmek için es-as şart olan, cemiyetin umumî millî, medenî kalkınması uğruna, cemiyetin bütün zümreleri seferber olmuştu. Pro-fesör Köprülünün tabiriyle, "Millî men-faatler sınıf zümre menfaatlerinin üst-ünde görülüyordu."

19 uncu yüzyılın ortalarında başhya-rak devam etmekte olan, garplaşma ve medenileşme yolu ile, eski hayat şart-ları ve Ortaçağ zihniyetini değiştirmek, yerine, şimdi, millî harsı geliştirmek yo-lu ile, Rus tahakkümüne karşı koymak, ve Türk dünyası ile birlikte, müsterek ve müstakîl bir Türk kültürü yaratmak görüşü hâkim olmuştu.

Türk dünyasının diğer sahalardaki fi-kir hareketleri de, Azerî ileri gelenler-inin dikkatini çekerek, titizlikle benim-seniyordu. Bilhassa, bütün Türk mem-leketleri gibi Azerbaycanda da derin akisler yapan Kırımlı İsmail Gaspralı'nın neşrettiği "TERCUMAN" gazetesin-in, "Dilde, fikirde, işde birlik" şiarı, Azerî münevverlerinin dikkat nazarını Türkiye'ye çevirmişti.

Fakat, bir taraftan asırlardan beri de-vam edegelen İran kültür tesirleri, di-ğer taraftan da, bu sıralarda meşhur dil âlimi Cemalettin'i Afganî tarafından ele alınan ıslahat hareketlerinin tesirile, bu yeni neslin görüşlerinde de, İslâmî tesanüt fikri, hâlâ müessir bir unsur idi.

1908 inci yıl meşrutiyet hareketi ve Balkan harbi üzerine Türkiyede kuvvet-lenen milliyetçi cereyanlar, Terakkiper-ver Azerî münevverliğinin faaliyetleri üzerinde, müessir bir amil oldu. İşte, bu devrin ileri gelen fikir adamları olarak, Fransada tahsilde bulunduğu sıralarda, Osmanlı inkılâpçıları jön Türklerle te-

mas etmiş, merhum Ağaoğlu Ahmet ve Hüseyin Zade Ali Beyleri zikretmeliyiz. Bilhassa, Ali Bey Hüseyin Zadenin, neş-rettiği "FUYUZAT" mecmuası vasıtasile terviç ettiği fikirler, Azerî edebî inkişafı ve fikrî tekâmülü üzerinde pek müessir olmuştur.

1889 senesinde Petersburg Universi-tesi Fen fakültesinden mezun olarak Azerbaycana dönen Ali Bey Hüseyin-zade, Türkiye'ye giderek Askerî Tıbbi-yeye girmiştir. Ali Bey, daha Peters-burğda iken, diğer Türk memleketler-inden gelen talebe ile tanışarak seviş-mişti. Büyük mütefekkir ve meşhur Türkçü merhum Yusuf Akçura, Ali Be-yin İstanbul Tıp Fakültesine girişini şöyle tasvir ediyor: "...Oraya gelişi rayihedar bir Avrupa hava medenisinin esmesi gibi oldu. Talebesinin çoğu Ana-dolu ve Rumelinin karanlık vilâyetler-inden toplanmış bu mektepde Ali Bey, bir fecri şimali gibi parladı... Yunan ve Lâtin Edebiyatına aşına oklduktan maada Alman, Rus ve İngiliz ediplerini hayli mütalâa etmiş ve Şark Edebiyat-ına müsteşrikler noktai nazarından vu-kuf peyda eylemiş bulunuyordu... Ali Bey, İstanbul mektebi Tıbbiyesine garp efkârını, garp edebiyatını, garp müey-yet ve ırfanını, hasılı garbi tanıtmakta Profösörlerden çok hizmet etti..." (Türk Yılı Mecmuası-1928)

Ali Bey Hüseyinzadenin asıl milliyet-perverlik faaliyeti, vatanı Azerbaycana döndükten sonra başlıyor. 1905 senesin-in Haziran ayında Hacı Zeynel Abidin Taki, Ali Bey Hüseyinzade, Ahmet Ağ-aoğlu ve Ali Merdan Bey Topçubaşı ta-rafindan Rus esaretindeki Türklerin ilk günlük gazetesi olan "HAYAT" tesis edildi. Ali Bey, iki sene bu gazetenin Müdürü ve Baş Muharriri olmuştur. Bu gazetede neşrettiği, "Türkler kimdir ve kimlerden ibarettir?", "Bize hangi ilim-ler lazımdır", "Yazımız", "Dilimiz", ve Sair bu gibi mühim makaleleri ile Türk

ırk ve lisanları hakkında yaptığı geniş tetkiklerle, Türk kavimlerinin bir kül ve vahdet teşkil ettiklerini isbat eden bu büyük mütefekkir, kül halinde olan bu İslâm - Türk kavimlerinin yükselişi için, "Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Avrupalılaşma" yı esas şart olarak gösteriyordu. Ali Bey tarafından ileri sürülen bu umdeler bütün Türk dünyasının her tarafına yayılmış, bilhassa Meşrutiyetten sonra Türkiyede büyük Türkçü Ziya Gökalp, bu mevzuda bir çok yazılar yazarak bu fikirleri terviç etmişti.

"HAYAT" kapandıktan sonra, gene Hacı Zeynel Abidin'in maddî yardımı ile 1907 senesinin sonuna kadar neşredilen "FUYUZAT" mecmuasının müdürü ve baş yazarı olmuştu. Osmanlı Edebi Türkçesinin bütün Türkler için müşterek dil olarak kabul edilmesi fikrini bu mecmuada terviç eden Ali Bey, kendisi de bir örnek olmak üzere, İstanbul Edebi Türkçesi ile yazıyordu. Böylelikle, dile büyük önem veren Ali Bey, işe "Dilde birlik" den başlamış oluyordu.

"FUYUZAT" mecmuası Azeri Cemiyetinin tehir edilmez ihtiyaçlarını tanzim ederek sistemleştirmiş ve onun istikametini tayin etmiştir. Azerbaycanda, Dilde, Edebiyatta, Sanatta, İktisadiyatta ve Siyasette kuvvetli bir Türkçülük cereyanının devamında, "FUYUZAT" mecmuasının çok büyük bir rolü olmuştur. Geniş manada Türkçü, hatta Turancı olan Ali Bey Hüseyinzade, birbirine muhalif tezler halinde görülen İslâmcılık, Türkçülük ve Garpcılık cereyanlarının bir sentezi olmak üzere Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Avrupalılaşmak şiarını vaz ve tahlil etmek suretile fikir ve kanaatlarında bir muvazene, tesanüt ve istikrar vücade getirmeye muvaffak olmuştur.

Azeri Edebiyatında milli ve vatani bir devrin açılması da "FUYUZAT" sayesinde mümkün olmuştur. Vatan ve

Hürriyet Şairi Namık Kemal'in, Azerbaycanda bir örnek olarak, "FUYUZAT" mecmuasında şiirler neşreden Abdüsselim Zade Mehmet Hadi, kısa bir zaman zarfında yeni bir edebî mektebin tesisine muvaffak olarak Azerbaycanın Namık Kemal'i diye anılmıştır.

Büyük fikir adamlarımızdan Ağaoğlu Ahmet Bey, "HAYAT" gazetesinde bir sene faaliyette bulunduktan sonra ayrılarak, müstakil surette Azeri Türkünün ikinci günlük "İRŞAT" gazetesini tesis etmiştir. Gazeteyi tesis etmekteki gayesini, bizzat merhum Ağaoğlunun kendisinden dinliyelim:

"... Bir taraftan, Rus Hükûmetine karşı mücadele ederek, her nev'i hukukî siyasiye ve umumiyyeden mahrum olan Türk unsuruna bu hukuku dahi temin etmekten, diğer taraftan Türk unsurunun kendisinde Vahdet fikrini temin maksadile mezhep ihtilâfını ve bilhassa sunnî-şii husumetini, kaldırmağa çalışmaktan ibaretti. Bununla beraber halkı ilim ve irfana ısıdırmak, Türkçe mektep vesair irfan müesseseleri vücade getirmek için uğrasmak lâzım idi." (Türk Yılı Mecmuası - 1928)

Ağaoğlunun pek önem verdiği iki esas meseleden birisi kadın, diğeri de alfabe meselesi idi. "Şii Mezhebinin Membarı" adlı eseri, 1892 yılında Londrada Müstesrikler Kongresi tarafından neşredilmiştir. "İslâma Gäre ve Alemlî İslâmide kadın" adlı Rusça yazmış olduğu eserinde, önem verdiği kadın meselesini ele alarak, İslâm Kadınının cemiyetteki parlak rolünü belirtmiştir.

Devrin esas fikir hareketlerini terviç eden bu gazete ve mecmualardan başka Azeri Cemiyetinin içtimâf, edebî ve fikrî tekâmülünde büyük hizmetleri olmuş, daha bir çok gazete ve mecmualar neşredilmiştir. Bunlardan Bakû'de "Dibsitân" (1906 - 1908), "Behlûl" (1908), "Rehber" (1906), "Tekmûl" (1907), "Koç

Davet" (1906), Tifliste ise bir mizah mecmuası olan "Molla Nasrettin" mecmuasını zikretmeliyiz.

Mirza Fethali edebi mektebi mensuplarından olan Muharrir Celil Mehmet Kulu Zadenin neşrettiği bir mizah mecmuası olan "Molla Nasrettin", mizah edebiyatımızın bir şaheseri olarak daima anılacaktır.

Muhitin geriliğini, cehaletini, Fars ve Rus kültürü hayranı bazı züppelerin gülünçlüklerini vesair fena adetleri, manalı karikatürleri, kuvvetli şiir, hikâye ve fıkraları ile şiddetle tenkit eden "Molla Nasrettin", Azeri Edebiyatına başta Mirza Ali Ekber Sabir olmak üze-

re bir çok realist tenkitçi, mizah şair ve muharrirler de vermiştir. "Hop Hop" imzasile yazan Sabir kuvvetli şiirlerle, bu mecmuanın mefkûre cephesini, millete ve cemiyete büyük faydalar sağlayacak şekilde istikametlendirmiştir.

Başta Ali Bey Hüseyin Zade olmak üzere "FUYUAZAT" çılar vasıtasile Azeri fikir hayatına getirilen milliyetçilik zihniyeti, gene de İslâmî - Millî, başka bir tabirle Ummet - Milliyetçiliği şeklinde tezahür ediyordu. Fakat gittikçe din kisvesinden kurtulmak yolu ile değişmede olan bu zihniyet kuvvetleniyor, Türkleşmeye, millî kurtuluşa doğru bir tekâmül gösteriyordu.

Kahraman Kazan şehri

Yazan: Übeydullahoğlu

Bu yılın 15 Ekimi, Doğunun tabii zenginliklerine giden yolları rus genişleme tecavüzüne karşı sağlam bir surette kapatan Kazan kalesinin sukutunun 400 nci yıldönümüdür.

Ural ve Asya zenginliklerini ellerine geçirmek için, 1445 yılından 15. 10. 1552 yılına kadar Rus prensleri, dört nesil boyunca, muazzam ordularıyla, 15 defa bu kahraman şehri zaptetmek teşebbüsünde bulunmuşlardır. Onlar, büyük kayıplar verdirilerek, 14 defa geri püskürtülmüşlerdi. Fakat 15 nci defa 4 nci İvan'ın 200 bin kişilik ordusu, 30 bin kahraman Kazanlı ile, iki ay bilâfasıla yaptığı savaştan sonra, Moskofların hocaları — Almanlar tarafından havaya uçurulan kale duvarlarından zorla şehrin içine girmeye muvaffak oldu.

Kristof Kolomb tarafından Amerikanın keşfi Avrupanın sosyal bünyesini kesin bir surette değiştiriyordu; hızla büyüyen ticaret sermayesinin yolları Batı yarım küresi şehirlerine doğru yer değiştiriy-

yordu; Moskof ticaret erbabının da vaziyetinin değişmesi icap ediyordu. Kültürce geri, haris ve çok fakir olan Moskoflular kolayca zengin olmak için yerler arıyorlardı. Asyanın bütün zenginlikleri — ipekli mamulât, güzel halılar, altın maden yatakları ve saire Moskof prenslerinin nazar dikkatlerini celbediyordu. Fakat Kazan kalesi ile kahraman garnizonu bu zenginliklere giden bütün yolları kapatmış bulunuyordu. Kazanın sukutunun manasını anlamak için aşağıdaki rakamlara dikkat etmek lâzımdır:

A. Kazanın sukutundan evvel Moskova 2.800.000 kilometre kare araziye sahip bulunuyordu,

B. Kazanın sukutundan 25 yıl sonra Moskovanın hâkim bulunduğu arazi 8.720.000 kilometre kareye vükselmistir.

Kahraman Kazanlıların komşu öz kardeşlerinin zenginliklerine giden yolların müdafasındaki emsalsiz fedakârlık ve kahramanlıklarını tebarüz ettiren hâdi-

selerin kronolojisi aşağıda gösterilmiştir.

İşte bu korkunç tarihler:

1- 1445 yılının ilk baharında Moskof prensi Vasili Vasilyeviç büyük bir ordu toplayarak birdenbire Kazan civarında görünüyor. Tatarlar derhal düşman üzerine atılarak gayri müsavî savaşlarda Rusları mağlup ediyorlar. Prense ordu-sunun bakiyesi esir ediliyor.

2- 23 yıl sonra, rus harpçiliğinin yeni nesli, prens Ivan Vasilyeviç'in komutası altında, Ural ve Hazer denizine doğru yürümek teşebbüsünde bulunuyor. Fakat, 1468 yılı savaşlarında mağlûbiyete uğrıyorlar ve Oka nehri ötesine kaçarak canlarını kurtarıyorlar.

3- Bir yıl sonra, 1469 yılında, yeni bir ordu toplayan Moskoflar üçüncü defa Kazana karşı taarruza geçiyorlar. Fakat, tekrar kendi topraklarına püskürtülüyorlar.

4- Yine bir yıl sonra, 1470 yılında Ruslar, Kazan kalesini zaptetmek için dördüncü teşebbüse geçiyorlar. Tam iki buçuk ay devam eden göğüs göğüse çarpışmalarda Ruslar ordu mevcutlarının yarısını kaybederek çekilip gidiyorlar.

5- Beşinci sefere Ruslar tam 17 yıl hazırlık yapıyorlar. Aynı zamanda, bu müddet zarfında, Ruslar psikolojik stratejide de epi tecrübe sahibi oluyorlar. Kasım hanlığına bazı ticari menfaatler temin eden Moskof prensi mezkûr hanlığı Moskovaya tâbi kılmağa muvaffak oluyor.

Ruslar, Kasım hanlığı ticaret erbabının vasıtasıyla bir kısım Kazan tüccarlarını, bunlara Avrupa ticaret âlemi ile menfaatli temaslar tertip etmek suretiyle, tesir altına almağa muvaffak oluyorlar. Neticede Kazan'ın içinde rusofillerden müteşekkil "beşinci kol" teşekkül ediyor. "Beşinci kol"un gizli faaliyetini Kasım hanlığı hanzadelerinden biri olan Mehmet Emin han idare ediyor.

1478 yılında psikolojik stratejinin bütün elemanlarının hazırlığını bitiren

Moskova, biri Danil Holmski, diğeri prens Obolenski'nin komutasında iki büyük orduyu seferber ediyor. Rus orduları Tatarları Sviyaga nehri civarında ansızın bastırmağa muvaffak oluyorlar. Muvaffakiyetsiz bir çarpışmadan sonra, Kazan hanı Ali han'ın ordusu Kazan kalesine çekiliyor. Fakat, Ali han ordusunu kale divarlarına yerleştirmeye vakit bulamadan "beşinci kol" ile karşılaşılıyor. Asiler Ali hanı bütün ailesiyle birlikte Ruslara teslim ediyorlar ve rus adamı Mehmet Emîni "Kazan hanı" ilân ediyorlar. Kahraman Kazan şehri rus sömürgesi oluyor.

Ali han'ın bütün aile efradı ve akrabaları rus cellâtları tarafından katlediliyorlar; yalnız han'ın güzel ve akıllı karısı Geyherşat Bike sağ bırakılarak Mehmet Eminle evlendiriliyor.

Kahraman Geyherşat Bike 18 yıl boyunca, gizli olarak, millî kuvvetleri idare ediyor ve rus hegemonyasına karşı isyanı hazırlıyor. Nihayet, 1505 yılında iradesiz kocası Mehmet Emîni de rus aleyhdarı harekete iştirak etmesi için ikna ediyor.

6- 1505 yılında rus sömürgücülerine karşı isyan kopuyor. Mehmet Emin milli-kurtuluş hareketinin başına geçerek alelacele kurduğu bir ordu ile bütün Rusları Oka nehrinin öte tarafına sürmeğe muvaffak oluyor. Rus prensi 30 000 Litüvanyalı esiri ve 50 000 rus askerini seferber ederek Nijni-Novgorod şehrinin civarında Tatarlarla savaşa tutuşuyor. Fakat her iki taraf da kat'i netice alamıyor. Tatarlar Kazan kalesine dönüyor. Bu altıncı savaş kahraman şehire yeniden istiklâl kazandırıyor.

7 - Uralın zenginliklerini ele geçirebilmek için Moskof prensi, Kazan hanlığına karşı yapılacak yedinci savaşa, üç yıl hazırlık yapıyor. 1508 yılında Kazan halkı kale dışında Arsa sahasında an'anevî "Saban-Tuy" spor bayramını

tes'it ederken birdenbire kitle halinde russuvarileri görünüyor. Fakat düşmanı tam zamanında gören kalenin şanlı garnizonu yıldırım süratiyle hazırlanarak Ruslara karşı hücumu geçiriyor, büyük bir kahramanlıkla Ruslara karşı savaşıyor ve sivil halkı Rusların imhasından kurtarıyor. Davetsiz misafirlerle çarpışma pek amansız oluyor. Rus erlerinin yüzde sekseni kılıçtan geçiriliyor.

Bu feci mağlûbiyet bütün Rusyayı fevkalâde müteessir ediyor. Her yerde matem ayinleri yapılıyor. Ruslar, Tatarların Moskova üzerine yürümelerinden çok korkuyor. Bu yedinci savaş Tatarlara ancak onbir yıllık bir sulh devresi temin edebiliyor.

8 - 1519 yılında Mehmet Emin han ölüyor. Geçen onbir yıllık sulh devresinde ise Rus prensi Kazana karşı yapılacak yeni sefer için psikolojik elemanlar hazırlamak için ısrar ve inatla çalışıyor. "Beşinci Kolun" hazırlığı işini de Kasım hanı Şeyh Ali bizzat üzerine alıyor.

Rus orduları ani olarak Kazan şehrine kadar sokulmağa ve kaleyi kuşatmağa muvaffak oluyorlar. Rus ordularının içinde ayrıca 10 bin mevcutlu Kasım hanlığı Tatarları da vardır. Kalenin içinde "beşinci kol" isyan çıkartıyor, kalenin kapıları açılıyor ve Kasım hanlığının Tatar küt'ası şehre giriyor. Şeyh Ali kendisini "Kazan hanı" ilân ediyor. Moskof prensi Şeyh Ali'nin yanına Fedor Karlov isminde hakiki bir diktatör-komiser tayin ediyor. Milliyetçi Kazanlılar kitle halinde katlediliyor; Kazan şehri Rus tüccarlarıyla doluyor; şehrin dışında Rus balıkçıları iskân ediliyor. Bir yıl zarfında Kazan şehrinin yanı başında 10 000 nüfusu aşan rus balıkçı köyleri vücade getiriliyor. Sekizinci savaş kahraman şehrin yeni esareti ile bitiyor.

9 - Fakat Rusların sevinci uzun zaman devam etmiyor. Yeraltı millî kuv-

vetleri inatla milli-kurtuluş mücadelesine hazırlanıyorlar. Milliyetçiler, Kırım hanı Mehmet Giray hana gizli bir heyet göndererek, Kazanın Ruslardan istirdadı için bir ordunun ve Kazan tahtına geçmek üzere hanzadelerden Sahip Giray hanın gönderilmesini rica ediyorlar.

1521 nci yılda Kırım ordusu geliyor ve aynı zamanda kıyam kopuyor. Başta Şeyh Ali olmak üzere büyük bir rus esir kolu ile 10 bin kadar rus balıkçısı Kazan küt'alarının refakatında rus arazisine kadar götürülerek orada kendi mukadderatlarına terk ediliyorlar. Dokuzuncu savaş kahraman şehre çok arzu edilen istiklâli iade ediyor. Sahip Giray han da Kazan hanı oluyor.

10 - 1724 yılında Ruslar Kazana karşı onuncu seferlerini açıyorlar. Hazırlanan iki rus ordusu kahraman şehrin üzerine yürüyor: Boris Suzdalski komutasındaki ordu İdil nehriyle gemilerle, İvan Politski komutasındaki ordu da karadan taarruza geçiyorlar. Çuvaş ve Çeremislerin iyi teçhiz edilmiş tümenleri ani bir baskınla Suzdolski'nin ordusunu tamamen imha ediyorlar. Meşhur Tatar pehlivanları Atik Ağa ile Atalık Batır'ın hücum küt'aları ise Sviyaga nehri vadisindeki diğer rus ordusuyla savaşa tutuşuyorlar. Başta Sahip Giray Han olmak üzere Kale garnizonunun ani olarak savaş meydanında zuhur etmesi Rusların müthiş mağlûbiyetini intaç ettiriyor.

11 - Son mağlûbiyetten sonra kendilerini toparlayan Ruslar, 1530 yılında iki ordu ile tekrar Kazan üzerine yürüyorlar. Bittabi, 10 milyonluk bir Moskof devleti vücade getiren Rus prenslerinin arası kesilmeyen ağır taarruzları, ancak bir milyon nüfusa malik bulunan Kazan hanlığı gibi küçük bir memleketi fena halde yoruyor ve tahrip ediyordu. Astrahan ve Kırım hanlıkları saray erkânı ise, kardeş Kazan halkının hakiki facia-

sını kendi halklarından saklıyor ve Rusların kuvvetlenmesine amil oluyorlardı.

Kazanlılar rus ordularının yaklaşmakta olduklarını haber alır almaz kale divarlarının önünde istihkâmlar yapmak ve derin siperler kazmak suretile kat'i müdafaaya hazırlanıyorlar.

Aylarca devam eden hücumlar ve karşı hücumlar bu savaşı her iki taraf için de kanlı bir değirmene çeviriyor. Rus ordusunda hizmet gören Alman mühendisleri yepyeni askeri metotlar tatbik etmeğe başlıyorlar. Açılan lağım-larla istihkâm divarları havaya uçuruyor ve bu sefer savaş kale divarları ile istihkâm divarları arasında intikal ediyor. Sahip Giray Han'ın şahsen komuta ettiği kale garnizonu, Rusların beklemediği bir zaman huruç hareketi yaparak muhasarayı yarıyor. Rusları he-yecanla kovalayan Sahip Giray Han ka-leden epeyi uzaklaşıyor; Ruslar bu es-nada sayı üstünlüklerinden istifade ederek tekrar kalenin etrafını sarmağa mu-vaffak oluyorlar. Sahip Giray Han'ın küt'ası savaşlardan çok yorgun düştüğü için artık kendine yol açarak kaleye giremiyor ve Rusların hususi bir küt'ası ile çarpışa çarpışa Kırıma doğru çekilmek mecburiyetinde kalıyor. Diğer taraftan çok zayıf vermiş olan Ruslar da, kale garnizonu zayıflamış olmakla beraber hücumla kalkamıyorlar. Fakat bu esnada kale içinde Şeyh Ali taraftarları birdenbire ayaklanıyorlar ve kale komutanı Atalık Batır Ruslarla ağır bir sulh yapmak mecburiyetinde kalıyor. Anlaşmanın şartlarına göre, Kasım hanı Şeyh Ali'nin kardeşi Can Ali "Kazan tahtına" oturuyor, onun yanına da hakikî Moskof şefi prens Yaroslavski veriliyor. Böylelikle onbirinci savaş kahra-man şehrin esareti ile sona eriyor.

12 - Kazan hanlığı halkı bir türlü kendi kahraman şehirlerinin esaretine tahammül edemiyorlar. Gerek kale içi ve gerekse Siviyağa nehri vadisi sakin-

leri rus hegemonyasına karşı ayaklanarak Ruslarla onikinci savaşa tutuşuyorlar. Can Ali ile prens Yaroslavski Kazanlılar tarafından katlediliyorlar; Sahip Giray han geri dönerek Kazan hanlığı tahtındaki öz yerini işgal ediyor; Ruslar Oka nehrinin öte tarafına kovuluyorlar. Onikinci savaş kahraman şehre hak ettiği istiklâli iade ediyor.

13 - 1533 yılında Moskova tahtına sadistliğiyle meşhur IV nci İvan yerleşiyor. Bu prens Kazanlılarla kat'i savaş için tam onuç yıl hazırlık yapıyor. 1546 yılında, yine taraftarlarının Kazan dahilinde çıkardıkları isyanın yardımıyla, IV nci İvan'ın ilk teşebbüsü, uzun mücadeleden sonra Kazan'ın millî kuvvetlerinin galibiyetiyle akamete uğrıyor. Neticede kaleye hücum etmeğe cesaret edemiyen Ruslar çekilip gidiyorlar.

14 - 1547 yılında IV nci İvan kendisini "bütün Rusyanın çarı" ilân ediyor; iki büyük ordu hazırlıyor; alaylara, Bizans sembolü olan iki başlı kartallı sancaklar dağıtıyor; Kazan hanlığına karşı savaşı hacli sefer şekline sokmak için kendi alaylarına ayrıca ortodoks hristiyanlığının ikonlarını veriyor. IV nci İvan iki ordusunu Kazana karşı on-dördüncü sefere gönderdiği zaman şöyle bir emir veriyor: "Kaleye yaklaşmayın, Tatarlar kuvvetli olduğu için henüz tehlikelidir. Sizin vazifeniz bütün Kazan hanlığının kale dışında kalan halkını imha etmektir. Bu menfur kaleyi, onu besleyen bütün kaynaklardan mahrum etmek lazımdır!"

Bütün bir yıl boyunca rus orduları Kazan hanlığı arazisindeki köyleri tahrip ve sivil halkı imha ediyorlar.

Tatarların vücade getirdikleri hususi suvari küt'aları nihayet Rusları kendi hudutlarına taretmeğe muvaffak ediyorlar.

1549 yılında rus orduları tekrar hududu geçerek, sivil halkla meskûn yerleri tahrip ediyorlar, fakat Kazan ordusu

yaklaşınca muharebeyi kabul etmeden Rusyaya çekiliyorlar.

1550 yılında IV nci İvan'ın şahsi komutasındaki 100 binlik rus ordusu tekrar hanlığın hududunu geçerek Sviyaga nehri boyundaki köyleri tahrip etmeğe başlıyor. Fakat yine harbe tutuşmadan Rusyaya ricat ediyor.

1551 yılında 140 binlik rus ordusu Kazan hanlığının dağlık kısmını işgal ediyor. IV nci İvan alacalle Kazan'ın karşısında "Sviyajsk" kalesini inşa ediyor. Ondördüncü savaşın bu ağır devresinde Sahip Giray han ölüyor, Kazan hanlığının idaresini karısı Süem - Bike eline alıyor.

Rus beşinci kolu Han'ın karısının, saray nazırı Kırımli Kayşak Batır ile sefahat yaptığına dair, çirkin dedikodular çıkarıyor. Maalesef bütün tarih boyunca bu gibi zehirli dedikodular her zaman tahripkâr kuvvetlerini muhafaza etmişlerdir. 1551 yılı ağustos ayında bu dedikoduların neticesinde isyan kopuyor ve kale kapıları Şeyh Alinin alaylarına açılıyor. Asiler halktan gizli olarak Han'ın karısını IV nci İvan'ın mümessillerine teslim ediyorlar. Şeyh Alinin idaresindeki asiler kale garnizonunu silâhtan tecrit etmeğe teşebbüs ediyorlar.

İki haftalık kanlı iç mücadelesinden sonra, milli kuvvetler galip geliyor. Kahraman şehir istiklâlini muhafaza ediyor. Boş kalan tahta Ural hanzadelerinden Yedigâr Han davet ediliyor.

15 - 1552 yılı ilk baharında 2 bin alman mütehassısı ile takviye edilmiş 200 binlik bir rus ordusu, bizzat IV nci İvan'ın komutasında birdenbire Kazan kalesini kuşatıyor. Yedigâr Han'ın, askerî malzeme göndermeleri için, Türk Sultanı ile Kırım Han'ına yaptığı müteaddit ricalar cevapsız kalıyor. İki küsur aylık fusulasız ve gayri müsavi kanlı savaşırlardan sonra bu kahraman şehir mahvoluyor.

Bütün şehir halkı merhametsiz sadistler tarafından katlediliyor. 30 bin mevcutlu garnizonun bakiyesini teşkil eden 7 bin kadar muharip kendilerine yol açarak ormanlara sığınmağa muvaffak oluyorlar ve Ruslara ağır zayıat verdirerek 1557 yılına kadar bu savaşı devam ettiriyorlar.

Kahraman şehir müdafilerinin mukaddes ruhu bugüne kadar bizimle beraberdir. Onların kahramanlıkları İdil-Ural Türklerinin müstakbel istiklâllerinin temel taşı teşkil etmektedir!

Rus emperyalizmi ve sulh

Yazan: M. H. Türkekul

İkinci dünya savaşına kadar istilâ ettikleri memleketleri (Türkistan, Ukrayna, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcüstan, Şimali Kafkasya v. s.) ruslaştırmak ve hazmetmekle meşgul olan Ruslar, dünyayı istilâ etmek emellerini ikinci plâna almış gibi görünmeğe çalışıyorlardı. Fakat ikinci dünya savaşı arifesinde bir türlü gizleyemedikleri müteceviz emperyalist siyasetlerini, küçük Finlândiya'ya

karşı harp açmak, Baltik devletlerini istilâ etmek, Romanyanın Bessarabya ve Bukovina eyaletlerini ilhak etmek suretiyle izhar ettiler ve nihayet Polonyayı nazist Almanya ile paylaşacak kadar ileriye gittiler.

İkinci dünya savaşından sonra hiç beklemedikleri muazzam bir zafer elde ettikten ve Avrupanın bir sıra devletlerini de kendi tahakkümleri altına aldık-

tan sonra, Ruslar, esas gayeleri olan dünya hâkimiyetini elde etmek için açıktan açığa ve var kuvvetleriyle çalışmaya başladılar. Son dünya savaşının insanlık için çok pahalıya mal olduğunu idrak eden hür milletlerin sulh arzularını sulistimal eden kızıl rus emperyalistleri, bir taraftan çeşitli yollarla (mültemadi barış propagandası yapmak, barış lehinde imza toplamak, barış kongreleri tertip etmek, barış mükâfatı tesis etmek ve saire ile) kendilerinin sulhçı olduklarına dünyayı inandırmaya çalışırken, öte yandan bütün hızlarıyla savaşa hazırlanmaktadırlar.

Bütün dünyayı tahakkümü altına almak gayesiyle kurulmuş olan rus komünist rejimi, kuruluşundan bugüne kadar daima mütecaviz emeller gütmüş, bütün iktisadiyat ve siyasetini askeri maksatlar için seferber etmiştir. Rus carlığının çökmesinden faydalanarak istiklâllerini ilân eden Türkistan, Ukrayna, Gürcüstan, Azerbaycan, Ermenistan, Simalî Kafkasya ve diğer memleketleri silâh gücüyle istilâya başlayan kızıl rus emperyalistleri, istilâ savaşlarını Şarkî Türkistanda, Çinde, Finlândiyada, Baltiklerde, Polonyada, Romanyada ve diğer memleketlerde tekrar etmişlerdir.

Kuruluşundan bugüne kadar kızıl Rusyadaki bütün fabrikalar, kolektif çiftlikler, sanat artelleri, demir yolları, ilmi müesseseler ve saire hep askeri maksatlar için çalışıyor, çekilen yollar, açılan kanallar, kurulan köprüler ve elektrik santralleri de askeri gayelerle vanılvor. Sovyet okullarında hâkim olan talim ve terbiye sistemi, spor ve gençlik teşkilâtları sırf askeri hazırlık esasına göre kurulmuştur.

Bu yılın mart ayının 6 sında Sovyet Maliye Bakanı A. G. Zverev Sovyet hükûmetinin 1952 bütçesini açıklarken gelir kısmını 508 milyar 800 milyon ruble, gider kısmını da 476 milyar 900

milyon ruble olarak göstermiştir. (Altın ruble hesabıyla, bir İngiliz lirası 11,2 ruble, bir dolar 4 rubledir). Bu bütçenin 143 milyar 800 milyon rublesi askeri maksatlara harcanacakmış. Biran için Zverev'in açıkladığı 952 bütçesinin harp masraflarını olduğu gibi kabul etsek dahi, bu yekûn Sovyet rejiminin kuruluşundan bugüne kadar olan harp bütçelerinin hepsinden fazladır.

Meselâ ikinci dünya savaşının en şiddetli yılları olan:

1942 de Sovyet harp bütçesi	103.400.000.000 ruble
1943 de Sovyet harp bütçesi	124.700.000.000 ruble
1944 de Sovyet harp bütçesi	137.900.000.000 ruble
1945 de Sovyet harp bütçesi	128.100.000.000 ruble

Yukarıdaki rakamlardan görüldüğü gibi harp içerisindeki en kabarık 944 yılı 137.900.000.000 rublelik harp bütçesi dahi, sulh yılı olan 952 harp bütçesinden bir kaç milyar azdır.

Hakikatte ise Zverev tarafından açıklanan harp bütçesi kızıl rus emperyalistlerinin askeri gayelere sarfettikleri paraların yalnız bir kısmını teşkil eder. Çünkü Sovyetler Birliğinde her Bakanlık bütçesinin muayyen bir kısmı harp gayeleri için sarfedilmektedir. Meselâ bir kaç milyonluk Sovyet ordusunun bütün vedek subavlarını Maarif Bakanlığı yetistirmektedir. Sovyetler Birliğinde orta okullardan başlayarak Üniversite ve baska vüksek okulların bütün sınıflarında askeri dersler mecburidir. Yüksek ve orta okulların talebeleri vaz aylarında kamplara sevk edilerek, okulda nazari olarak öğrendikleri askeri bilcilerini orada tatbik ediyorlar. Böylelikle yüksek okulu bitiren bir genç orduya

subay olarak katılıyor. Bittabi okullardaki askerî dersler, askerî laboratuvarlar, askerî malzeme ve kamplar için yapılan bütün masraflar Maarif Bakanlığı bütçesinden ödenir. Diğer taraftan Maarif Bakanlığı tarafından inşa ettirilen bütün okul ve yurt binaları lüzumunda kışla veya askerî hastahane olarak kullanılabilir. şekilde inşa edilir.

Orduda hizmet görecek olan bütün doktorlar, eczacılar, sağlık memurları, hemşireler, Sağlık Bakanlığı bütçesinden yetiştirilir. Ordunun ihtiyacı olan bütün koşu hayvanlarını ve yiyeceğini Ziraat Bakanlığına bağlı bulunan devlet çiftlikleri (sovhozlar) ve kollektif çiftlikler (kolhozlar) temin etmekle mükellefler. Dolayısıyla bu masrafları da Ziraat Bakanlığı bütçesi karşılamaktadır. İaşe Bakanlığı da ordunun tütün ve içirtolu içkilerini temin eder. Böylece her Bakanlık ordunun her hangi bir ihtiyacını temin etmekle mükellef olduğundan, bütçesinin mühim bir kısmını askerî işlere sarfetmek mecburiyetindedir.

Bundan başka Sovyetlerin Polonya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Doğu Almanyada bulun-

durduğu en az bir milyonluk işgal ordusunun iâşe ve ibadesini peyk devletler temin etmekle mükellef olduklarından, Ruslar işgal orduları için bir tek kuruş bile masraf etmiyorlar. Ayrıca Sovyetler Birliğinin bir çok yerlerinde stratejik maksatlarla kurulan üsler ve askerî tesisler o havalinin kolhozcuları (kollektif çiftçileri) veya esir işçiler tarafından inşa edildiğinden, bu masraflar da askerî bütçeden ödenmez.

Netice itibarile Sovyetlerin harp bütçesine bütün Bakanlıklar bütçelerinin muayyen bir kısmını da ilâve etmek icap etmektedir. Şu halde Sovyet harp bütçesi bütün devlet bütçesinin yüzde ellisinden fazlasının teşkil eder. Dünyanın hiç bir devleti savaş hazırlıkları için bu kadar muazzam bir para sarfetmiyor. Bu da Sovyetlerin ne ölçüde savaşa hazırlandıklarını göstermektedir. Bununla beraber, kızıl rus emperyalistleri bütün gayretleriyle "sulh"den bahsetmeyi de kal'iyen ihmal etmiyorlar.

Kanaatımıza göre Sovyetlerin "sulh" propagandasına inanan budalaların sayısı gittikçe azalmaktadır.

Okuyucu mektubu

Sayın Mes'ul Müdür:

Her defa olduğu gibi bu defa da Sayın Mehmet Emin Beyin Azerbaycan sairî Nizâmî hakkında yazdığı yazılar ve "Amerikanın Sesi" radyosundaki hitabeleri burada pek iyi tesir bırakmaktadır.

Ayrıca, aziz vatandaşımız İskenderoğlu'nun "İkinci dünya savaşında Kafkasya gönüllüleri" başlıklı yazı benimle beraber, burada yaşamakta olan sabık Azerbajan Milli Ordu subay ve erlerini ve

sabık partizanları oldukça alâkadar etti. Eski istiklâlcî döğüşçilerimizin sayın İskenderoğlu ve onun gibi rus emperyalistlerle mübareze eden diğer arkadaşlara candan selâmlarımızı sunarız.

Şimdilik bu kadarla iktifa ederim.

Vaktiyle elde silâh Vatanımızın istiklâli uğurunda rus bolşevikleriyle vuruşan Azeriler namına.

G. Çenberekentli (İran, 7 Ekim 1952)

Matbuata bir Nazar

BİR DEFA DAHA ŞAMİL HAKKINDA

"Kafkasya" sayfelerinde, komünist partisinin yeni prooramina uyan Sovyet tarihçilerinin, Sovyetler Birliği gayri-rus millîlerinin tarihî mazilerini büyük bir gayretle tahrif etmeğe başladıklarını müteaddit defalar yazmıştık. Rus tarihçileri, bilhassa, Şimali Kafkasya millî kahramanı İmam Şamili ele alarak, onun "kara bir mürteci", "İngiliz ve Türk ajanı" olduğunu ve Kafkasyanın Ruslar tarafından kanlı istilâsını da tarihin müterakki bir tezahürü olduğunu ispat etmeğe çalışıyorlar.

Geçenlerde, Sovyetler Birliğinde, tarih profesörü Smirnov'un bu hususta yazdığı "Kafkasyada müridizm ve Şamil hareketinin irticai mahiyeti" adındaki kitabı calibi dikkattir.

Sovyet Rusya tarihçilerinin yalanları ve tahrifleri hakkında okuyucularımıza bir fikir vermek için, mezkûr kitaptan bazı parçaları nakletmeği faydeli bulduk.

Sovyetler Birliğinde cari âdete göre, müellif, kendisini sigorta ettirmek için, kitabına evvelâ Stalinin: "Muhtelif sınıflar mücadele sahasına atıldıkları zaman, her sınıf "milliyetler meselesini" kendi görüşüne uygun bir şekilde ele almak tadır. Demek ki, "milliyetler meselesi" muhtelif zamanlarda muhtelif menfaatlere hizmet etmekte ve meseleyi ele alan sınıfa göre renk değiştirmektedir" sözleriyle başladıktan sonra şöyle devam ediyor:

"Mazinin millî hareketlerini aydınlatma ve tetkik etme işine yanlış bir voldan ve antimarksist bir şekilde yanasmağa bir misal olarak, bizim tarih kitaplarında, gûya 19 ncı asrın ilk yarısında, Kafkasyadaki müridizm ve Şamil hareketinin bir kurtuluş ve terakki hareketi olduğu yayınlanmış bulunmaktadır.

Bazı tarihçiler, marksizm-leninizm nazariyelerinin esaslarını unutarak, emekçilerin düşmanlarının işine yarayan ve memleketin ihtilâl mücadelesi inkişafını frenleyen bu millî hareketleri müterakki bir hareket olarak tebarüz ettirmişlerdir.

Bunun için, müridizm ve Şamil hareketinin yanlış mefhumunun zamanımızda ehemmiyeti vardır. Müridizmi, Kafkasya halklarına ve Rusyaya karşı mücadelede istifade edilen en mürteci, harpçi ve dinî-siyasi bir cereyan olarak telâkki etmek lâzımdır. İngiltere ve Türkiye ile alâkası olan ve Kafkasya Dağlılarını esaret ve kölelik zincirlerine vurmak hedefini güden Şamilin, müridizm bayrağı altında kaldırdığı hareketin, geniş halk kitleleri tarafından desteklenmesine imkân yoktu.

Şamilin müridizm şiarı altında yürüttüğü hareketin idealleştirilmesi, meselemin afaki-burjuva görüşüyle tetkik edilmesi neticesinde olmuştur. Bir çok tarihçilerin, ilmi tetkiklerinde yaptıkları ve Sovyetler Birliği okul kitaplarında da yer bulan bu gibi yanlışlıklar marksizm umdelerinin tahrifinden başka bir şey değildir.

Bilhassa, M. N. Prokrovski'nin antimarksist anlayışı, gûya, çarlık zamanında vukubulan her millî hareketi müterakki ve kurtuluş hareketi olduğu şeklinde tasavvur etmesinden ileri gelmektedir. Bunun için vaktiyle Pokrovski, Şamilin hâkimiyetini bütün halk tarafından tanınmış demokratik bir iktidar olarak ilân etmişti. Şamilin Türk ve İngiliz ajanlarıyla olan alkâsını sükûtle geçen ve Kafkasya hakkında İngilterenin istilâ politikasını bilmemezlikten gelen Pokrovski tarihî gerçekliği tahrif etmiş ve meseleyi büsbütün çözülmez bir hale sokmuştur.

Şamil hakkında yazı yazan diğer

müellifler de Prokrovski'nin anti-mark-sist anlayışını kavramayarak, tetkikat-larında, neticede onun tesiri altına dös-müşlerdir.

Asırlarca Türk sultanlarının ve İran şahlarının zulmü altında inleyen çok millîli Kafkasyanın Rusyaya ilhakı mü-terakki bir tezahür idi. Rusyaya ilhak etmekle Kafkasya milletleri gerçek im-hadan ve temessülden kurtulmuşlar-dır".

Böylelikle, bütün tarihçileri suçlan-dırdıktan sonra, Rusya tarafından Kaf-kasyanın kanlı istilâsını haklı çıkar-mağa yeltenen Smirnov, 19 ncı asrın ilk yarısındaki Kafkasyanın karışık vaziye-tini "İngiltere ve Türkiye tarafından gü-dülen taarruz ve istilâ politikasıyla" izah ederek şöyle diyor:

"İngilizler, Kafkasyanın dağlı halk ve kabilelerinin, Rusya ile alâkaları olma-dıklarını ısrarla ispat etmeğe çalışıyor-lardı. Şimalî Kafkasyada Rusya aley-hinde cerevan eden mücadelede İngilte-renin menfaati vadi. Hattâ o zamanki İngiliz basvekili Lord Palmerston Kaf-kasya ve Kırımın Rusyadan ayrılması ve Türkiye'ye verilmesi için gizli bir proje hazırlamış bulunuyordu."

O zaman henüz Rusya tarafından isti-lâ edilmemiş bulunan Şimalî Kafka-syayı, İngilizlerin Rusyadan nasıl ayır-mak istediğini biz doğrusu anlıyamadık. Bu, her halde müellifin bir sırrı olsa ge-rek... Smirnov kitabının başka yerinde iddiasına şöyle devam ediyor:

"Kafkasyanın halk kitleleri, Türk, İran müstevlilerine ve Şamile karşı yaptık-ları mücadelede, nazarlarını daima Ru-syaya çevirerek oradan yardım ve himaye bekliyorlardı. Onlar büyük bir cesaretle, Şamilden ve dış düşmanların istilâsından kurtulmak için Rusyaya sığındılar ve bunda da haklı idiler. Çün-kü, bunlar, sultanlar Türkiye'sini, Kafka-syayı Rusyadan ayırmak, millî ve kül-tür değerlerini çamurlarda çğnemek

isteyen amansız bir düşman olarak te-lâkki ediyorlardı. Kafkasya halklarını Rusyadan ayırmak politikası bu halklara karşı düşmanca bir politika idi. Müri-dizm ve Şamil hareketi irticai olup Kaf-kasya halkları aleyhine tevcih edilmiş bir hareketti. Bundan maksat Kafkasya halklarını en amansız düşmanları olan Türkiye'ye ve İngiltere'ye tâbi kılmak idi"...

Şimalî Kafkasyanın istilâsından sonra, Rusların bir milyondan fazla Çerkesi zorla Türkiye'ye hicret ettirdikleri ve cürük gemilere bindirilen Çerkeslerin bir çoklarının Karadenizde boğuldıkları vak'ası herkesçe malumdur. Fakat, Smirnov'a göre bu korkunç cinayeti Ruslar değil, meğer Şamil ve onun naibi Mehmet Emin yapmışlar mı?

"... bunlar yerli derebeyleri tazyik ederek kabileleriyle birlikte Türkiye'ye göç ettirmişler ve böylelikle Şimalî Kaf-kasyanın halsız kalması hedefini güt-müşlerdir. Türkiye'ye göç eden Çerkes-ler ise orada gayri insani muamele gör-müşler, yağma edilmişler ve o kadar kötü serait içerisinde kalmışlardır ki, çoğu açlıktan ve hastalıktan mahv ol-muşlardır"...

Şimalî Kafkasyalıların 1918-1920 yıl-larında yaptıkları istiklâl mücadelesini ise Smirnov şöyle izah ediyor:

"1917-19 yıllarında burjuva-nasyona-listler mürteci derebeyleri ile birlikte ve müridizm bayrağı altında Sovyet hü-kûmetine karşı aktif bir mücadeleye girdiler. O zaman müridizmden, pan-türkist propagandası ve Şimalî Kafka-sya halklarının arasına nifak sokmak maksatları için istifade edildi. O zaman Amerika Birleşik Devletlerinin idaresi altında hareket eden yabancı müdahale-ciler Kafkasyayı kendi müstemlekeleri haline sokmak istiyorlardı."

Bugünkü vaziyeti ise, Politbüronun genel programına uygun olarak Smirnov şöyle tasvir ediyor:

İngiliz-ler için boy-olmuşmuş-tesisti-20 her-keş Kafkas-ya küh-umman-ınp-ayam-olmuşmuş-putchizm

Yalan

İngiliz-ler ve Osmanlılar-ın bir arada-olmaları-20 her-keş Kafkas-ya küh-umman-ınp-ayam-olmuşmuş-putchizm

Buynuk-ya küh-umman-ınp-ayam-olmuşmuş-putchizm

"Amerikan emperyalistleri Türk mülk sahipleri ve tüccarlarının hükümetini tamamen kendi emirlerine almağa muvaffak oldular. Şimdi de esaret zincirlerini Arap memleketleri halklarına takmağa teşebbüs ediyorlar. Amerikan emperyalistleri, fili olarak Amerikanın yarı müstemlekesi haline gelen Türkiyede bazı muvaffakiyetler elde etmişlerdir. Amerikan emperyalistleri burada bazı pantürkist teşekküllerinin faaliyetini ve bunların Kırım, Kafkasya ve hatta Orta Asyayı istilâ plânlarını desteklemektedirler."

Sovyet tarihçileri, milletlerin tarihlerini işte böylece tahrif ediyorlar.

RUSYA TÜRKLERİNE YAPILACAK YARDIM

İstanbulda intişar eden "Yeni Sabah" gazetesini 20. 9. 52 tarihli nüshasında Türk Havadis Ajansı (T. H. A.) Washington muhabirinin aşağıdaki haberini neşretmiştir:

"Amerikanın, komünizmin yayılması şeklinde tecelli eden an'anevi Rus emperyalizmine karşı şimdiye kadarki metodlarından çok farklı usullerle mücadeleye karar verdiği artık iyice anlaşılmış bulunmaktadır.

Filhakika selâhiyetler çevrelerden belirtildiğine göre, gerek Amerikanın bugün iktidarda bulunan Demokrat Partisi, gerekse Cumhuriyetçiler, Rus emperyalizmine nihayet vermek için en iyi çarenin Rus işgali altında bulunan milletlerin istiklâl mücadelelerini desteklemek olacağı neticesine varmışlardır. Bu desteği ve yardımı görecektir olan milletler meyanına bugünkü Sovyetler Birliğine dahil gayrı Rus milletlerin de ithali bilhassa çok mânidar görülmektedir.

Belirtildiğine göre, Amerikalılar, Rus halkının "Büyük Rusyayı" muhafaza kaygısıyla, komünizmi devirecek hiç bir teşebbüse girişmeyecekleri neticesine varmışlardır. Bunun için, Rus emperya-

lizmine karşı yürütülecek mücadelede, Amerikanın bilhassa Sovyetler Birliğindeki 40 milyon Türk, 30 milyon Ukraynalının istiklâl mücadelelerini desteklemeğe karar verdiği artık gizlenmemektedir.

Filhakika bundan iki yıl evvel bazı Amerikan siyasi çevrelerinin teşvikiyle kurulan ve son zamanlara kadar "Büyük milli Rusya" davasını güden "Rusya milletlerini kurtarma" komitesindeki Rusya menşeli Amerikalıların işlerinden uzaklaştırılmaları keyfiyetinde, Amerikanın takip etmeğe karar verdiği yeni siyasetin bir neticesi olarak telâkki edilmektedir."

Diğer büyük Türk gazetelerinde de intişar etmiş bulunan bu haber hakikate uygun değildir. Amerikan Komitesindeki "bazı şahsiyetlerin uzaklaştırılması" hiç bir değişiklik husule getirmemiştir. Buna kanaat getirmek için, T. H. A. ajansının muhabirine, Amerikan Komitesinin yardımıyla "Bolşevizme karşı mücadelede Koordinasyon Merkezi" vücade getiren dört siyasi rus teşekkülü ile sahte milli teşekküllerin 16 Ekimde Münih'te aktettileri konferansın resmî tebliğini okumasını tavsiye ederiz. Değişiklik şöyle dursun, Wiesbaden daha kötü bir şekilde tekrar edilmiştir.

RUSYADA YAŞAYAN FAKAT RUS OLMAYAN MİLLETLERİN DURUMU

İstanbulda intişar eden "Vakit" gazetesinin 3 Ekim 1952 tarihli nüshasında Bay Memduh Tezel tarafında yazılan bu makaleyi dikkate değer bulduğumuz için aynen ıktibas ediyoruz:

Burası muhakkaktır ki, bugün Rusya'daki komünist diktatörlüğü Rusya halkı tarafından başka türlü, Rusyada yaşayıp da Rus olmayan esir milletler tarafından da, tamamen başka türlü karşılanmaktadır.

Rusyada yaşayıp da Rus olmayan esir milletler, komünist iktidarı, bütün pro-

pagandalara rağmen bugün dahi, kendisini tamamen yabancı bir iktidar olarak telâkki etmekte ve elinde bulunan bütün vasıtalarla ona mukavemet göstermektedir.

Rus olmayan bölgelerde, fasılasız olarak devam eden "Burjuva-nasyonalistlerin" muhakemeleri, mütemadi isyan teşebbüsleri, kollektileştirmeye karşı gösterilen devamlı mukavemet hareketleri, bunun en bariz birer misalidir. Bunlar Sovyet gazetelerinde ya açık olarak tobarüz ettirilir, yahut da satır arasında okunur.

İhtilâlden sonra, Sovyet Rusyadan harice, bir çok Rus ve Rus olmayan milletlere mensup münevverler firar etmiştir. Bunlardan Rus münevverlerinin gazeteleri, ikinci dünya harbinden evvel, Rusyada yaşayıp da Rus olmayan bu esir milletlerin, komünist iktidara karşı olan hareket tarzları ile düşüncelerini, sempati ile karşılar ve onlara arka çıkarlardı. Yalnız bu matbuat bu arada, komünizmin geçici bir tezahür olduğunu, bundan dolayı da Rus olmayan milletlerin, Rusyadan ayrılmasının, kendi zararlarına tecelli edeceğini de ispat etmeğe uğraşmağı unutmazdı.

İkinci dünya harbinden sonra, Almanya, Avusturya, İtalya ve diğer memleketlerde Sovyet Rusyaya avdet etmek istemeyen muazzam bir Rus kitlesi kalmıştır. Bu kitle ile Rus mültecilerinin safları çok kuvvetlenmiştir. Bu vaziyet karşısında bu Rus mültecilerinin gazeteleri de, Rusyada yaşayan fakat Rus olmayan milletlere karşı olan durumlarını, birden bire değiştirmişlerdir. Şimdi bu gazeteler Sovyetler Birliğinde milliyet meselesi diye bir şey olmadığını iddia etmeğe başlamışlardır!

Bu suretle haricte bir (hâkim Rus milleti) fikri yaratılmıştır. Bu fikre bugün Kerenski, Vlasov taraftarları ile Beyaz

Ruslar yani bir tek kelime ile Rus ırkına mensup herkes iştirak etmektedir!

Bunların iddialarına göre, bugün Rusyada bütün fenalık "Gürcü Stalinle etrafındaki gayri Rus anasından gelmektedir! Yoksa Rusyada, Rus olayın milletleri Ruslardan ayıran hiç bir mesele yoktur!"

Çok mühimdir, dikkat buyurulsun, ortaya yeniden (Büyük Rusya) davası atılmaktadır! Bu dava etrafında bugün, haricteki komünistler, sosyalistler, demokratlar, radikaller, liberaller ve koyu çarlık taraftarı mülteciler birleşmektedir!

Bu yolda Amerikadaki Rus mültecileri tarafından da geniş ölçüde propaganda yapılmaktadır.

Dava yarın Rusyada komünizmin yıkıldıktan sonra, yerine (Demokrat Rusya) namı altında, bugünkü Rusyayı yerleştirmek ve Rusyada yaşayan yüz milyondan fazla insanı, yine Rusların esareti altında bırakmaktır!

Boyle bir davanın, yarınki hür, müstakil ve tek dünya fikrine ne kadar aykırı olduğunu, burada tekrar etmeğe bilmem lüzum var mıdır? Yarınki sözüm ona (Demokrat Rusya) da, yüz milyondan fazla insan yeniden Rus boyunduruğu altında kalacak olduktan sonra, sanki komünistlerin ne kabahati var?

KAFKASYA İSVİÇRE GİBİ OLACAKTIR

Tanınmış Türk muharrirlerinden Bay Emir Erkilet Sovyetler Birliği milletler meselesine tahsis ettiği mufassal makalesinde Kafkasya hakkında 21.9.52 tarihli "Milliyet" gazetesinde şöyle yazıyor:

"Kafkasya milletleri, ister müslüman ister hristiyan olsunlar, istiklallerini elde ettikten sonra, aralarında İsviçre gibi federatif veya konfederatif cumhuriyet kurmağa muktedir bulunuyorlar.

MUHTELİF HABERLER

WIESBADENCİLERİN MUNİH KONFERANSI

Münih'te, dört siyasi muhacir rus teşekkülleriyle, vaktiyle Wiesbadende yüz kızartıcı anlaşmaya imza koyan beş gayri-rus "milli" teşekküllerinin aktetlikleri konferans 18 Ekim'de sona ermiştir. Bu Konferansta "Bolşevizm'e karşı mücadele için Koordinasyon merkezi" nin kurulmasına karar verilmiştir. Konferansa hâkim olan rus elemanlarının milletler meselesi hakkında kabul ettirdikleri kendi noktai nazarları, Wiesbaden kararlarının tekrerründen başka bir şey değildir.

Münih konferansı mebdede olarak 1917 rus şubat ihtilâlini kabul etmekte ve 1918'de teşekkül etmiş bulunan müstakil devletleri tanımamaktadır.

Muhacir rus gazetelerinin övmekte oldukları bu yüz kızartıcı konferansta Ukrayna ile Belorusya iştirak etmemişlerdir.

Kafkasya ve Türkistanı temsil ettiklerini iddia eden "teşekküller" in hepsi ise bir yıl evvel Amerikan Komitesi mümessili Don Levin tarafından kurdurulmuş teşekküller olup sözü geçen iki memleket halklarının iradesini ifade etmemektedirler.

KAFKASYADA HALKLARIN TOPYEKÜN İMHASI VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

Hemen hemen bütün Türk gazeteleri, Türk Havadis Ajasının (T. H. A.) "Son Saat" gazetesinin 25 Ekim tarihli nüshasından aldığımız, 24 Ekim tarihli aşağıdaki haberi neşretmiş bulunuyorlar:

"Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine yakın çevrelerden verilen bir habere göre, vesayet altında bulunan

memleketler hakkında Genel Assamblede yapılacak müzakereler belki de Birleşmiş Milletler Teşkilâtının şimdiye kadar gördüğü en fırtınalı ve gürültülü tartışmalara sahne olacaktır.

Alınan malûmat, bu toplantıda Sovyet delegelerinin propaganda maksadiyle vesayet altındaki memleketlerin müdafii rolünü oynayacakları ve Batılıları sömürgecilikle itham edecekleri merkezindedir.

Fakat, Sovyetlerin bu defa çok ağır bir mukabeleye maruz kalacakları da belirtilmektedir.

Zira, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine gelen sandıklar dolusu evrak ve vesika, kızıkların Sovyetler Birliğinde yaşayan gayri-rus halklara yaptıkları teci muameleyi bütün çıplaklığıyla ortaya koyacak bir değer taşımaktadır.

Bu meyanda, Kuzey Kafkasya, Milli Komitesi Başkanı Prof. Ahmet Magoma tarafından hazırlanan ve Kafkasyada, bazı Kafkas milletlerinin intopyekün olarak nasıl katledildiklerini açıklayan gizli vesaik, Sovyet delegelerinin propaganda faaliyetlerine karşı kullanılacak mühtiş bir silâh olarak telâkki edilmektedir.

Bundan bir müddet evvel, Prof. Magomaya bir mektup yazmış olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Trygve Lie, bahis konusu vesaiki tetkik ettiği zaman "dehşetten ürperdiğini" bildirmişti.

KOMÜNİSTLER İRANA MI SIZIYOR?

Tebrizden hususî muhabirimizin bildirdiğine göre Ekim ayının başlarında, erkek ve kadınlardan müteşekkil 40 kişilik Sovyet Azerbaycanı vatandaşlarından bir grup gece karanlığından istifade ederek İran hududunu geçmiştir. Mezkûr grup, İran Sovyet hududundan 10

kilometre içeride bulunan Germi köyünde İran idaresi tarafından tevkif edilmiştir.

Yapılan tahkikatta, tevkif edilenlerin ifadelerine göre, bunlar, bir müddet evvel Sovyet Rusyaya giden İran tevaları olup orada tevkif edilmişler ve tekrar İrana sürgün edilmeğe mahkûm edilmişlerdir.

Firarilerin ifadeleri tatmin edici olmadığından ve İrana sürgün edildiklerine dair Sovyet hükûmeti tarafından her hangi bir müracaat bulunmadığından, bütün firariler "şüpheli İranlılar" addedilerek Tahrana gönderilmişlerdir. Bunlar tahkikatın neticesine kadar nezaret altında bulunacaklardır.

RAKAMLAR KONUŞUYOR

"Mareşal" Stalin Sovyet endüstri istihsalâtının, 1955 yılına kadar yüzde yetmiş nispetinde artırılması için Sovyet iktisadî teşekküllerine emir vermiştir. Bu münasebetle yeni beş yıllık plânda açıklanan rakamlar gayet muhteşemdir. Fakat bu rakamlar, Garbî Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri hali hazırdaki istihsalâtı ile mukayese edilecek olursa Sovyetlerin ne kadar geride kaldığı meydana çıkar.

Bu mukayesenin neticesini aşağıdaki tablodan görmek mümkündür:

	Amerika	G. Avrupa	S. Birliği
	1951 istihsalı	1955 plânı	
	Milyon ton hesabıyla		
Kömür	523,0	426,0	375,5
Çelik	95,5	50,8	44,7
Petrol	307,5	2,4	69,4
	Milyar kilovat saat		
Elektrik enerjisi	432,0	251,0	162,0

Hisse tâbi olmayan rakamlar işte böylece hakikatı ifade etmektedirler. Şunu da unutmamak lâzımdır ki, Sovyetler Birliği endüstri istihsalâtı hemen he-

men yalnız askeri ihtiyaçlara sarfedilmektedir. Halbuki, Amerika ve Garbî Avrupa endüstrisi, esas itibarile, sivil halkın ihtiyaçlarına hizmet etmektedir. Mamafî, buna rağmen kuvvetlerin esas nispeti değişmemektedir. Her halde bu vaziyet pek de "mareşal" Stalinin lehinde değildir.

("Ruskaya İdeya", No 18)

İSLÂM KONGRESİ TEKLİFİ

İran dini lideri ve Meclis Başkanı Ayetullah Kâşani'nin, geçenlerde, gelecek İslâm kongresinin Tahrande toplanmasına dair yaptığı teklif Pâkistanda geniş bir ilgi toplamıştır.

Pâkistan Dışişleri Bakanı Zafirullah Han gazetecilerin sorduğu bir suale cevaben, İslâm kongresine temas etmiş ve Pâkistanın İslâm dünyası arasında yakınlık temin etmeğe yardım edecek her hareketi memnuniyetle karşılayacağını söylemiştir.

SOVYETLER BİRLİĞİ MUSLUMAN HALKLARI

Türk Havadis Ajansı (THA) Karaşi muhabirinin bildirdiğine göre (9. 10. 52) Pakistan İslâm Cemiyeti Başkanı Halid El Zaman, Hür Müslüman Devletlerine mensup mümessillerden teşekkül edecek bir komitenin kurulmasını ve bu komitenin Sovyetler Birliği hudutları dahilinde yaşayan Müslümanların durumlarını incelemesini istemiş ve Sovyetlerin, orada bulunan 40 milyon Müslümanın diğer Müslüman memleketler ile kültürel ve sosyal münasebetlerde bulunmasına karşı geldiğine işaret etmiştir.

Halid El Zaman, bilhassa Türkistan'daki durumu tetkik etmek üzere, faaliyeteye geçecek olan tahkikat komitesine, Sovyetlerin mani olmamasını istemekte ve Sovyetleri demirperdeyi kaldırmağa davet etmektedir.